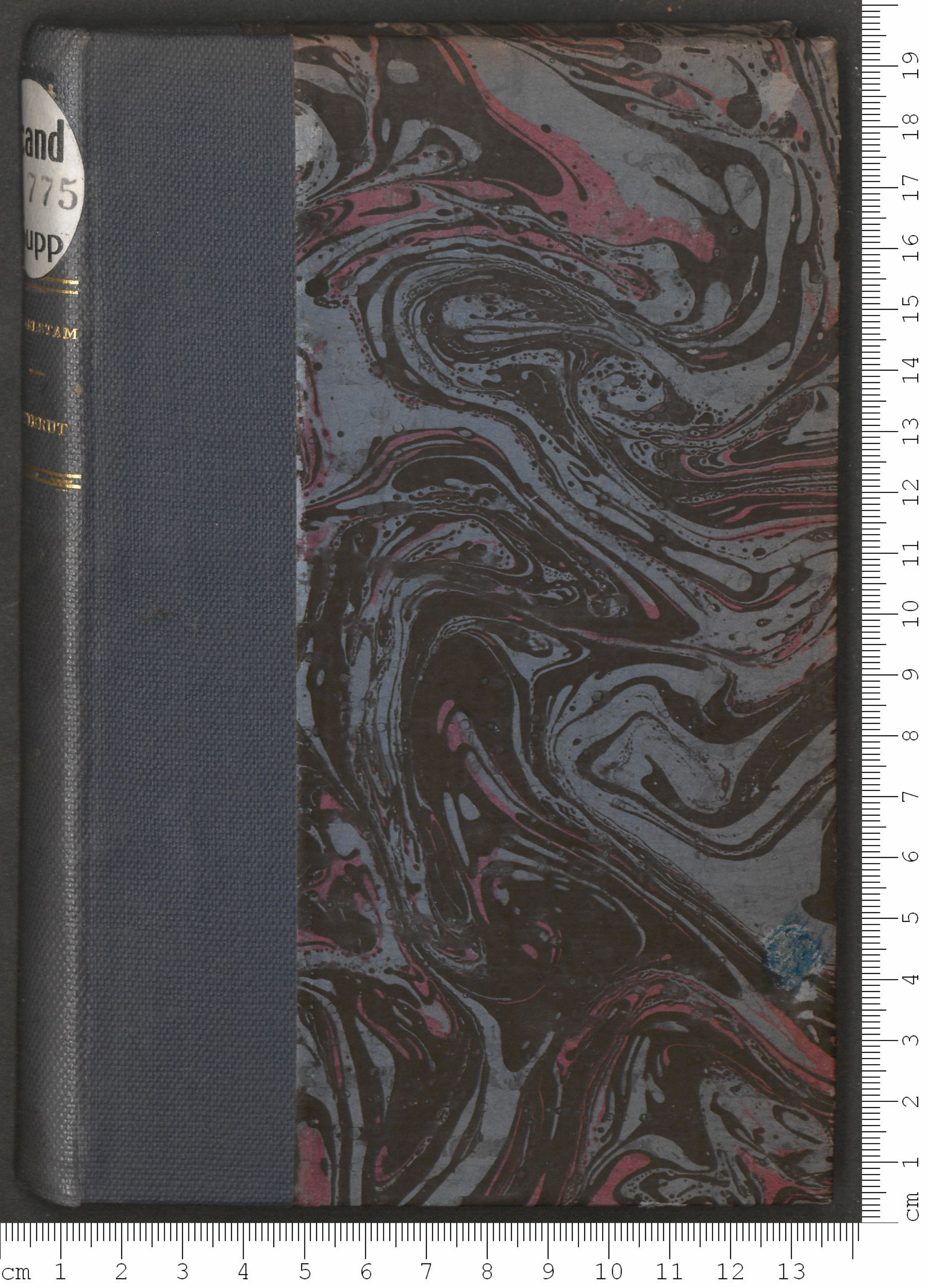
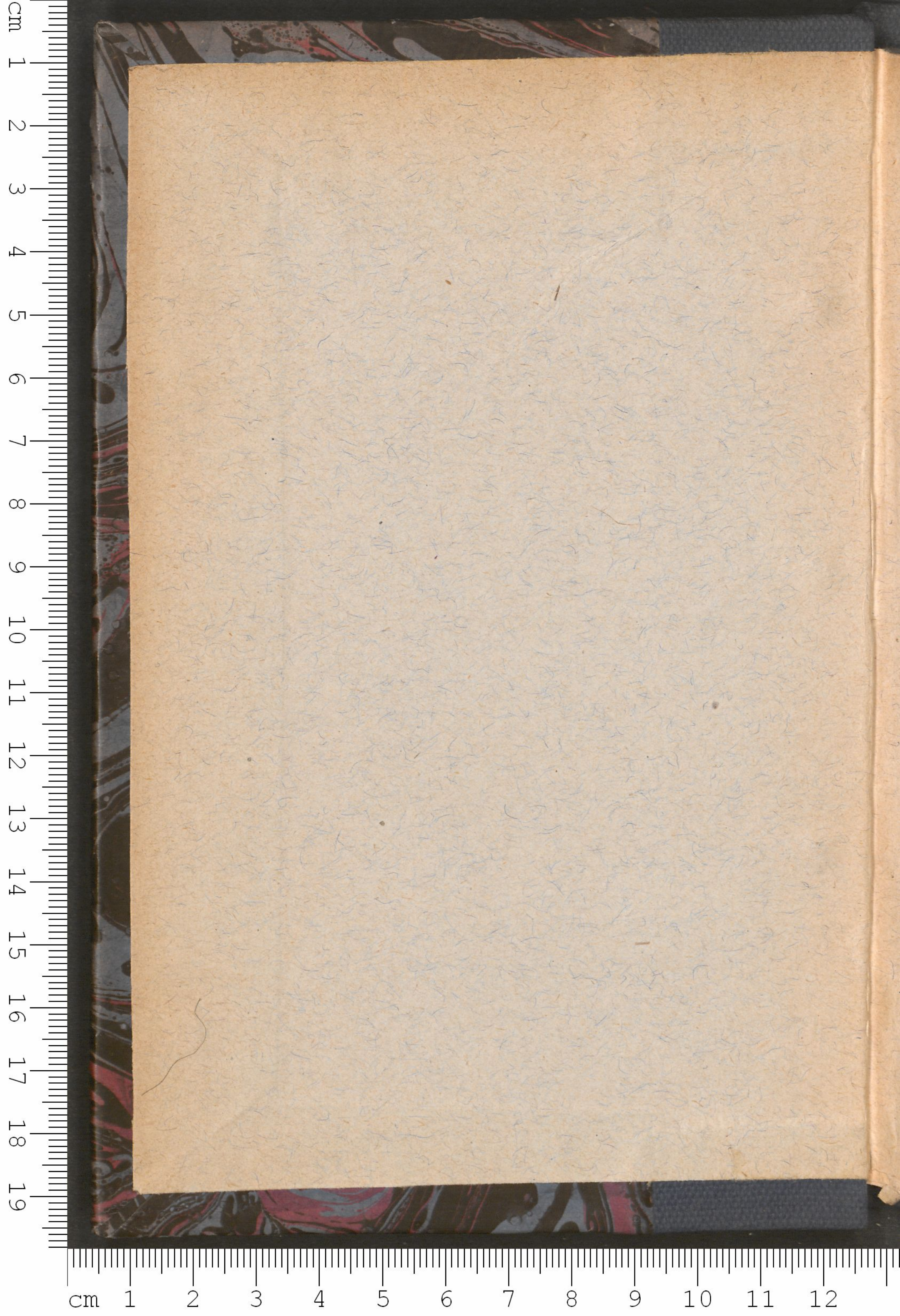
HAGELSTAM

ÖSTERUT

cm 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

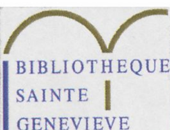
ÖSTERUT

RESEMINNEN

TILLEGNADE
MIN HUSTRU

HELSINGFORS 1903
AKTIEBOLAGET
LILIUS & HERTZBERG

I.

När man hör talas om Rysslands stepper, tänker man sig gärna att de vidtaga bakom Petersburg och sträcka sig till Ural och Svarta hafvet i oöfverskådliga vidder, öfvervuxna den varma årstiden med gräs, som ger skydd åt rapphöns och räfvar, och om vintern begrafna under en enda gigantisk svepduk af snö, bländande hvit och glittrande i guld och violett under solens strålar. Så är det dock icke. Af de vilda stepperna ser man numera knappast en flik i Storryssland. Svartmyllebältet drar fram i bördiga, böljande sädesfält eller arbetade trädesåkrar, och däremellan ligga strödda vid flodbäddarna eller på jordbrukade slätter de grådaskiga ryska byarna med sina torftiga människoboningar och sina slemmiga stigar. Det är ett intryck af enformighet, af ett tryckande evigt enahanda man får från bantågets fönster på vägen till Moskva.

Så mycket lifligare anslås man af de brokiga bilderna i tsarernas gamla hufvudstad. Här i Rysslands hjärta pulserar det ursprungliga ryska lifvet i alla sina underbara, brokiga, löjliga och tillika storslagna, mäktiga former. Vi ha sett *Kreml*, och då vi, följande nationens heliga sed, blottat våra hufvuden under „Frälsningens port", som leder ut till Ivan den grymmes vidunderliga kyrka, ha vi på samma gång frivilligt gifvit vår tribut af vördnad åt detta mänskliga storverk, som med sina murar, sina mystiska tempel, sina skyhöga spiror, sina monument och gyllene torn, slott och praktfulla, granna, lysande, förvirrande färgsymfonier bildar det historiska, fantastiskt hägrande Kreml.

Konturerna af detta sagolika underverk kunna ännu länge skönjas från bantåget, som rullar mot söder. Och då dessa konturer bleknat bort och försvunnit, sjunker man ner i vagongsoffan och drömmer. Åter ha slätterna tagit vid och breda ut sig mot horisonten, bjudande sinnet ro och ögat en hvila. Men tankarna gå långsamt tillbaka till Moskva och dröja vid dess mystiska härdar i Kreml.

I de tolf apostlarnas kyrka gå människorna in och ut genom den låga dörren, upp och ner

längs den förvittrande, skumma stentrappan, som i vinklar för upp till det mystiska rum, där just nu genom natt och dag den heliga smörjelseoljan kokas för hela Ryssland. En frän, kväljande lukt strömmar emot en på tröskeln. Omsluten af pelare står under en kupol en jättestor silfverkittel, och kring den i svarta skrudar med silfverkors på ryggen nio präster, som utan uppehåll röra om med långa spiror i den sjudande oljan, medan därinvid en präst af högre rang lika flitigt läser högljudt mumlande ur den heliga skrift, som i väldiga dimensioner hvilar på en särskild ställning. Oljeoset följer oss ut i trappan, där i lumpor höljda tiggare stimma med uträckta händer, och den vaggande bilden af de många höga spirorna, som höja sig och sänka sig likt skuggor i en brunn, dyker upp ännu långt borta från Moskva.

Genom järnvägsbullret ljuder så den djupa, sonora sången i Archangelsky-katedralen, och genom stenkolsröken tränger en doft af ambra och myrrha. Genom de sammanpackade människohoparna, som korsa sig, uppifrån neråt, från vänster till höger, likasom med en enda hand för alla, tränga vi oss framåt, förda af kyrkoväktaren,

som skall visa oss Ivan den grymmes graf. Här ligger han således, den store grymme, i en enkel, torftig träkista, invid hvilken en annan dylik omsluter benen af hans mördade son. Har ni sett Repins tafla, framställande Ivan den grymme efter mordet på sin son? I ett ensligt rum inom Kremls murar och af dem förborgade för det böljande lifvet där utanför, ha far och son tumlat om hvarandra i kamp på lif och död. Den väldige grymme har segrat. På golfvet ligger påken, drypande af blod från sonens krossade hufvud. Ivan den grymme fattar i ångest för sitt dåd sin son i famn och kysser i krampaktig, stel förtviflan hans hjässa, därifrån en ström af lefradt blod flyter ned öfver det dödsbleka anletet; den döendes skräckfyllda blick irrar hjälplöst kring de stumma väggarna, medan han i dödskampen spänner den guldsömmade stöfveln mot golfvet .....

Ivan försonade sitt brott genom att i sitt testamente förordna att hans lik skulle läggas invid den mördade sonens, och här inom gallerporten till Archangelsky-katedralens inre, heliga rum förtälja de svarta kistorna om Ivan den grymmes omänskliga gärning. Och hundrade år efter hans död vallfärda människorna till den heliga kyr-

kan i Kreml, som bevarar kvarlefvorna af tsarenmördaren och det intressantaste af hans olyckliga offer.

* * *

Den långtrådiga resan genom tre dygn från Moskva till Wladikavkas erbjuder någon liten omväxling, när man kommit in i de donska kosackernas land. Byarna se snyggare ut med små hvitrappade byggnader, hvilkas halmtak sticka upp som svamphufvor från trädgårdstäpporna. Kosackerna rida i svartmyllan, och där man ser något åkdon, släpar det sig tungt fram i den mjuka jorden, som efter ett regn blir till bottenlös dy, utan att någon egentlig väg i den mera kan spåras. Passagerarena, som vid de små stationerna stiga på tåget, äro nerstänkta af smuts från topp till tå, icke till följd af ett tillfälligt menföre, utan på grund af naturnödvändighet; det måste man i regeln underkasta sig, om man vill färdas på de s. k. vägarna här.

Tåget har lämnat Donflodens öfversvämmade stränder och brusar fram mot Kaukasusbergen, som blåna i fjärran. På de redan i april frodigt grönskande ängarna beta talrika hjordar af boskap,

isynnerhet massor af får, som herdarna med sina långa stafvar samt de höga, ryska vallhundarna hålla inom gifna områden. Längs dikesrenarna eller banvallen söka de fattiga böndernas kreatur sin sparsamma föda. Från de små trädgårdstäpporna med sina blommande fruktträn vifta barnen med händerna och utstöta glädjerop, som dö bort i järnvägsbullret. Vårvinden spelar i telegraftrådarna, solen lyser grant öfver de fuktiga fälten och genom det öppna kupéfönstret kan man då och då uppfånga lärkornas driller i den högblå luften. Söderns sommar sänder oss sina ljufliga fläktar till möte öfver Kaukasus, och en känsla af glad föryngring strömmar in öfver våra sinnen. Här bor glädjen med blommor och sol ...... Då skälfver plötsligt tåget under bromsarnas häftiga grepp och tvärstannar midt på fältet. En rysk ämbetsman hinner först till fönstret och tittar ut för att därpå skyndsamt skjuta in sin unga hustru genom kupédörren, som han stänger inifrån. En ko med sin kalf har kommit under tåget. Djuren ha med en sista ansträngning släpat sig undan vagnshjulen till dikesrenen. Kon har ett hårlöst spår öfver bakre delen af ryggen, som förlamats, så att bakbenen ligga utsträckta, orörliga. Fram-

benen har hon böjt i vinkel vid knäna och de röra sig oafbrutet med klöfvarna i jorden som kinesiska pinnar, medan hon med halfbrustna sammetsögon blickar omkring sig och stönar sakta mot sin kalf, som ligger på sidan och trots de mest förtviflade ansträngningar ej kan ändra ställning. Tågpersonalen springer af och an, betraktar liksom vi de olyckliga offren utan att kunna hjälpa dem och ger tecken åt en herdegosse ute på fältet. Han lämnar sin hjord och skyndar mot den närmaste halmtäckta kojan. Några långa minuter förgå. Ingen i vagnen yttrar ett ord, det är som hela tåget vore öde och öfvergifvet på steppen, och lärkorna kvittra långt borta. Då skär på afstånd en sopranstämma genom luften, en lång klagande ton, som följes af en annan, en tredje och en fjärde, liksom bildande en melodi, och de komma på nytt, dessa toner, en och en som en skala, upp och ned, alltid på samma sätt, den sista tonen utdragen i höjden. Vi lyssna och undra — den klagande sången närmar sig, tills vi se en kvinna, som går i riktning mot tåget, högrest med ett hvitt huckle på hufvudet. Med långa, vacklande steg går hon framåt, slår ut med armarna och utstöter sin klagolåt,

som blir allt mera distinkt och högljudd ju närmare hon kommer. Bakom henne går hennes man, böjd och med tunga steg, som bure han olyckan. Nu äro de snart framme. Kon vänder hufvudet ditåt, liksom väntande befrielsen, och den petar oroligare med klöfvarna i jorden framför sig. Kvinnan stannar, böjer sig bakåt och rycker sig med båda händerna i barmen, slår ut med armarna och brister ut i våldsam gråt för att sedan igen med ett stelt ansikte och mot höjden stirrande blåa ögon vackla framåt under sina fyra ödsliga toners klagan. Stum följer henne mannen och stora tårar droppa en och en ned för hans kinder. Några blänkande silfverrublar flyga ut genom fönstret och gömma sig nere i gräset, liksom skamsna. Ingen gör en rörelse för att taga upp dem. Tåget sätter sig långsamt i rörelse. Genom dess tilltagande rassel ljuda ännu långtifrån de klagande tonerna i vinden.

* * *

På tredje dygnet klockan fyra om morgonen är resan från Moskva till Wladikavkas ändtligen tillryggalagd. Den sista sträckan från stationen *Beslanj* har i betänklig grad pröfvat vårt tålamod.

På denna station byter man tåg för att från Bakubanan komma ner till Wladikavkas, som är den grusinska militärvägens utgångspunkt norr om Kaukasusbergen. Det är natt. Klimatet erinrar mera om senhöst än tidig vår; tunga, svarta moln kasta slagskuggor öfver järnvägsvagnarnas långa rader och stora snöflingor hvirfla ner och lägga sig huller om buller på den svarta marken, där de så godt som genast upplösa sig och försvinna. Vi sträfva till en förstaklassvagn för att undgå det brokiga sällskap af snart sagdt i lumpor klädda passagerare, hvilka från alla sidor klifva upp på det väntande tåget. Förbi svartmuskiga figurer, som iklädda höga, luktande smorläderstöflar och försänkta i djup sömn ligga utsträckta på sofforna i första klassens rökkupéer finna vi en ledig, half-mörk afdelning för damer. Tåget står ännu en evighet, oaktadt vi redan äro försenade, och den ljudlösa stillheten omkring oss afbrytes endast af snarkningarna från den ruskiga omgifningen och tågpersonalens steg mot stenläggningen där utanför. Men också de sista långa timmarna taga en gång slut, och tåget skakar in på stationen i Wladikavkas. Vi lämna vårt bagagekvitto till första bästa röfvartyp och söka oss en plats i den

bedröfligt torftiga väntsalen, som är öfverfylld af röfvartyper. Vi ha förflyttat oss utom civilisationens råmärken. Sådana afskräckande ansikten ha vi aldrig sett: grådaskiga, håriga, smutsiga. Öfverallt sofva människor, på sofforna utmed väggarna, hängande öfver borden, nuckande på stolarna. Ej en enda kulturfysionomi. På det nedsölade golfvet ligga knyten, påsar och reseffekter af alla slag bland sopor och papyrosstumpar. Små barn med smutsfåror efter torkade tårar på sina af vaka bleknade kinder ha somnat in i de mest invecklade och obekväma ställningar. Här sticker en liten söndrig sko fram ur ett schalbylte i soffhörnet, där en liten knubbig hand från ett oformligt knyte på golfvet. Restauratören går omkring i en svart syrtut med flottfläckar, med tofflor på fötterna och utan krage. Han serverar te ur en väldig samovar och bär med kallblodigt lugn och sömnig uppsyn ett glas i sänder till det långa bordet, där gästerna: studenter, tschinovnikar, soldater, kupetser af olika natonaliteter, armenier, judar, tatarer oupphörligt ropa på honom. Morgonsolen skiner in genom de stora fönstren och markerar snuskighetens konturer. Ängsliga för att komma i beröring med något föremål här inne, gå vi ut och

kunna lyckligtvis snart skramla i väg med den höga, slarfviga karossen, som ser ut som den i decennier hade fått förmultna i något landtligt lider för att omsider inropas på auktion och tjäna som hyrekipage för turister i den stora staden Wladikavkas. Kusken af den här vanliga stråtröfvartypen svänger sin segelgarnspiske öfver de beniga kamparna, och med ett nästan skrämmande buller åka vi i den tidiga timmen genom de folktoma gatorna till hotellet. Det är vår afsikt att efter några timmars hvila anträda den underbara färden i vagn öfver Kaukasus, och det är med den största oro för väderleken vi betrakta den molndigra himmeln. Vi få veta att ett sällskap turister legat här i flere dagar under väntan på vackert väder. Är himmeln icke klar, så är resan öfver bergen förfelad. — Fram på förmiddagen väckas vi af hotellvärden, som förklarar att vädret är det vackraste man kan önska sig, om ock något kallt, samt att de öfriga turisterna gifvit sig i väg. Vi förse oss med „burkor“ och skinnmössor för kölden där uppe på bergen, och i det grannaste solsken köra vi af i en bekväm vagn, med en armenier som konduktör bredvid kusken på bocken och förspänd med fyra präktiga skimlar,

som sätta af i galopp, såsnart vi kommit ut på landsvägen. Och nu bär det af uppåt i jämn stigning längs den breda, väl underhållna grusinska militärvägen och med en svindlande fart. De två sidohästarna galoppera oafbrutet, medan de båda andra i midten hålla stark traf, såsom man åker med den ryska „trojkan“. Vi tillryggalägga femton verst i halftimmen under de första hållen, då stigningen ännu ej är alltför brant, men äfven framdeles går det med kurirens hastighet. Vi skola öfverskrida bergsryggen på ett och ett halft dygn för att mot aftonen och före nattens inbrott komma till Tiflis.

Innan vi ännu nått upp till bergsnaturen, följa vi floden Terek, som krupit ihop till snart sagdt ett dike, genom den vidsträckta öppna dalen, öfversållad af stenar. På motsatta sidan af denna dal höja sig kullar, bevuxna med gräs, och öfver dem klättra fårahjordar; det vimlar af får och getter, hvilka på afstånd te sig som små kryp i olika färger. Kullarna bli småningom allt högre och vegetationen aftar, medan Terek sväller ut och blir vidare och stridare. När vi lämnat den första stationen, kallad *Balta*, komma vi in i de s. k. brokiga bergen med pass och hålvägar, som

VY FRÅN DEN GRUSINSKA MILITÄRVÄGEN ÖFVER KAUKASUS.

väcka nyfikenhet på hvad som komma skall. Stigningen fortgår oafbrutet, och redan den nästa stationen *Lars* ligger 4,000 fot öfver hafvet. Nu vidtar en storartad bergsnatur, som kulminerar i Darjalska passet med sina ofantliga bergmassor. Det är ett jätterös af klippor, liksom kastade om hvarandra och rifna i vilda former med vidunderliga utsprång, som inge en känsla af fasa inför ens egen litenhet. Genom solstrålarna spela ljuseffekter öfver höjder och dalar och långt nere i afgrunden brusar Terek i sin breda bädd. Ur en bergsskrefva framspringer från Devdorakskij-glacieren en liten flod, som växer med lavinerna. Mellan glacieren och den vilda flodbädden, som efter starka regn eller snösmältning på Kasbek sväller ut och höjer Tereks vattenyta, reser sig den mystiska, imponerande bergsformation, som kallas Tamaras slott, besjunget af Lermontow i hans praktfulla dikt Tamara. Här residerade enligt legenden en gång prinsessan Tamara, som en ängel skön, men som en demon falsk och stygg. Och från sitt dystra slott i himmelshöjden kastade hon ner sina älskare, som måste betala en älgskogsnatt med sina lif i Tereks vågor.

Det lider mot kvällen. Bergens skuggor glida förbi vagnen utmed snödrifvorna, som täcka marken och växa högre, ju närmare vi komma till *Kasbek,* den tredje stationen, där vi skola tillbringa natten. När vi anlända dit är det redan mörkt. Konduktören stöter i sitt horn för att tillkännage vår ankomst, och vid härbärget, beläget i en glest bebyggd by, en s. k. aúl (förut nomadläger), mottagas vi af en tjänare, osét till börden och klädd i nationaldräkt med åtsittande lifrock och höga stöflar. Han är ensam hemma, ty det är aftonen till den ryska påsknatten och husets invånare ha begifvit sig till aúlens kyrka för att dröja där hela natten. Det är fem grader köld och vinden har tilltagit i styrka. Genom en mörk hall med stengolf stiga vi in i en stor sal, där vi serveras en välsmaklig „schaschlyk“ (fårkött stekt på spett) med utmärkt kaukasiskt vin af oseten, som är lika prydlig som förekommande. Det hvilar en viss högtidlig stämning öfver det inbjudande rummet, inredt med orientalisk komfort, där ljusen brinna och en grann påskkaka prunkar på bordet. Vi skola fortsätta resan kl. 3 följande morgon och be därför snart att bli förda till vårt sofrum. En mörk trappa leder upp till öfre våningen, där vi

skola inlogeras. En isande vind sveper in genom hallen och följer oss upp till vårt sofgemak, stort och luftigt, med persiska mattor på golf och väggar och nästan inga andra möbel än sängarna och två stora orientaliska divaner. Vinden skakar fönstren och dunkar våldsamt mot en dörr med glasrutor, hvilken leder ut till en balkong, där snön hopar sig. Det är snöyra och mörker och köld. Vi känna oss något modfällda och krypa in i våra burkor, under det vi vänta på att oseten skall göra upp eld i kakelugnen. Sängkläderna äro fuktiga och sprida en kyla, som afskräcker oss från att söka hvilan i bäddarna, innan rummet blifvit uppvärmdt. Vi ha häller ingen lust att öppna kappsäckarna; vi vänta och lyssna på stormen där ute; vårt enda lilla ljus fläktar för draget från de glesa fönstren. Ringningen från kyrkklockorna ljuder doft mellan de höga bergen. Då tar det på dörrvredet och vi flytta oss ofrivilligt närmare hvarandra vid åsynen af den skepnad, som visar sig i den öppnade dörren. En jättegestalt, med ett svartmuskigt långskäggigt ansikte under en gigantisk skinnmössa och insvept i den vida, lurfviga burkan, står framför oss. Hans åsyn verkade så mycket mera öfverraskande som oseten

uppgifvit att ingen annan än han själf fanns i huset. På vår fråga hvad han önskade svarade bergstrollet, att han var sänd för att göra upp eld åt oss, och hans mörka ögon lyste som eldkol i halfskymningen. Vi hälsade honom välkommen, och sedan han undersökt eldstaden, som troligen länge stått obrukad, och ur en nisch uttagit tvenne metallplattor i form af grytlock, tjänande som spjäll, lät han burkan glida från sina axlar, och bergstrollet förvandlades till en elegant och smidig riddaregestalt, iförd lång, ljusbrun lifrock, veckad till knäna, med patronhölster på bröstet, den fint arbetade kinschalen i bältet och långskaftade stöflar samt den höga, yfviga skinnmössan, som fullbordar de grusinska bergsboarnas pittoreska klädnad. Det var stämning från Lermontows fantastiska sagovärld, där han stod högrest och grann, belyst af brasans röda sken, som för öfrigt lämnade det stora österländskt pyntade rummet i mörker.

När vi i den tidiga morgonen åter intaga våra platser i vagnen, har stormen bedarrat, men en rätt stark vind blåser ännu och vi svepa väl om oss för kölden. En halfdager ligger öfver dalarna mellan bergen, som resa sig mörka och dystra utmed den ödsliga vägen, där vagnshjulen gnissla

i snön. Himmeln är klar och vindstötarna hvirfla om på drifvorna omkring oss. Där är toppen af Kasbek, säger konduktören, och som berörd af en trollstaf skimrar dess hjässa i guld, som sprider sig hastigt, flyger ut öfver dess eviga snöyta och kastar ett bedårande skimmer öfver bergen rundtomkring. Solen har gått upp och visar oss världens underverk, naturens mest betagande skådespel. Den väldiga bergsmassan, 16,550 fot hög, lyser upp i de grannaste färger med guldkanter och blixtrande diamanter, och ut öfver Terekdalen öppnar sig ett ljushaf, som flyter ner i en ändlös afgrund, längs hvilken vägen slingrar sig fram. Allt högre uppåt bär det genom snömassorna, som bli allt mera öfverväldigande. Allt är sterilt, kallt och öde. Terek har försvunnit, när vi närma oss stationen *Kobi,* som ligger 6,000 fot öfver hafvet. I fjärran på Kasbeks topp leker vinden med snön, som sväfvar lik guldstoft i den klara luften. Så mycket bergen förskräcka oss genom sin höjd, så ängsla oss dalarnas djup, där människor och boskapshjordar knappast ens med kikare kunna urskiljas. Vägens svängningar bli allt tvärare och vagnens snabba fart utmed de bråddjupa klippväggarna inger oss beklämning. Konduktören

stöter då och då i hornet för att varsko mötande, som kila sig förbi oss vid afgrundens brant. Från Kobi komma vi upp till den högst belägna punkten på Kaukasus fjällväg, 8,000 fot, och härifrån glida vi in i Bajdarska passet, där bergen hota att krossa oss i sitt majestät och begrafva oss under sina snömassor. Högt öfver våra hufvuden resa sig snöväggarna på hvardera sidan af vägen, som tyst och enslig för oss genom isöknarna längre och längre bort från världens leende nejder. Och när vi så åka in i de väldiga tunnlarna, kallade gallerier, som med sina i snö inhöljda tak och väggar af stock skydda vägen för lavinernas ras, är det som hade vi kommit till trollens jul. På sidorna tätt intill vagnen löpa de underbaraste isformationer, och öfver våra hufvuden hänga kolossala ispiggar ner från taket, genom hvilket solens ljuseffekter i en och annan liten springa spela in i det glittrande sagoslottet. Här och där i de långa mörka hvalfven hänger en lampa och lyser matt och flämtande. Konduktörens horn ljuder och väcker ett doft gensvar från trollen, som skynda framför oss, lockande oss allt längre in i hålvägens labyrinter, tills deras välde öfver oss plötsligt brytes af solljuset, som strömmar emot

oss från andra sidan. Vi äro åter ute under guds höga blåa himmel, i jämnhöjd med de omgifvande bergstopparna, hvilka liksom jämnat ut sig och kommit oss inpå lifvet, utan att vidare kunna skrämma oss. Och fram genom de ofantliga snövallarna sänker sig vägen långsamt mot sydsidan; ännu en svängning och framför oss öppnar sig en vid utsikt öfver ljusa dalar; söderns sol har fritt tillträde till snömassorna, som smälta och bilda rännilar i marken. Luften är genomskinligt klar och smeker oss med sina lätta fläktar som i nordens vår. Vinterns dystra köld har flyktat som genom ett under, plötsligt och utan förberedelse, och i ilande fart skynda vi fram mot de ljufva årstiderna. Drifvorna sjunka tillsamman liksom skrämda af vår hastiga ankomst, marken blir brun, bäckarna störta ur bergen, den ena stridare, mera skummande och brusande än den andra, och himmeln blir alt högre, alt ljusare, medan millioner fioler spela i det blå. Vi göra en tvär sväng utmed afgrunden och köra in till *Gudaúr*, den första stationen på sydsidan. Härifrån har man den vidaste utsikt ända till den följande stationen, *Mlety*, dit den märkvärdigaste sicksackväg leder ner förbi oöfverskådliga djup,

som komma oss att rygga tillbaka. Vi följa i ohejdad fart tre längre och tio kortare sicksacklinjer, som förlänga vägen med det dubbla af hvad den vore i rak linje. Söderns vår kommer emot oss med ljumma vindar och späd grönska och vid Mlety står den i sitt flor. Här flyter floden *Aragva* i en tjusande däld och de omgifvande bergen äro klädda i grönt. På deras krön hänga små byar, där det är lif och rörelse och fåren sprida sig som lefvande punkter öfver berg och dal. När vi vid nästa station, *Passanaúr,* åter bytt om hästar i nya färger, ha vi äfven själfva undergått en metamorfos. Vinterplaggen äro nedpackade i vagnen och i lättare klädnad möta vi sommaren i *Ananúr,* som ligger inbäddadt i den soliga däldens varma grönska. En känsla af pånyttfödelse smyger sig på oss, där vi åka fram förbi de blommande fruktträdgårdarna, mellan de grönskande höjderna, där herdarna i sina brokiga dräkter ropa gladt och boskapens klockor pingla. Och en onämnbar förnimmelse af att världen är skön och det är härligt att lefva blåser med den varma sommarvinden igenom oss, då vi varsna den första budbäraren från söderns brokiga fauna, en grannblå fågel, som gungar högst i toppen på

ett i otaliga hvita blommor bäddadt träd. Och se, nu hälsa de oss välkomna, söderns härolder i prunkande dräkter, blåa, röda, gröna, stora och små; kvittrande och jublande flyga de emot oss och ropa ut söderns evigt härliga sommarfägring. Och färgerna öfverväldiga oss och dofterna berusa oss. Som i en dröm se vi ut öfver den tropiska vegetationen omkring oss — bokar, plataner, akacior i blom, rododendron, nötträn och murgrönan slingrande sig utmed bergen och tvättande sig i de nerstörtande bäckarna, som skumma öfver vägen. Är det då möjligt att vi ännu för några timmar sedan huttrade af köld mellan skyhöga snödrifvor i en evig vinter?

Passanaúr och Ananúr ligga i det gamla grusinska furstendömet. Odlingar och människoboningar bli här talrikare och gifva nejden en lifligare prägel. Bergssluttningarna äro öfversållade af små hus med flata tak, på djärfva klipputsprång klänga sig de små byggnaderna fast som svalbon högt uppe, och människor i bjärta klädnader röra sig på branterna och lifva upp landskapet. Från Ananúr till *Duschett* blir marken jämnare med milsvida majsfält och stora vackra byar, som drunkna i härliga trädgårdar. Det är

påsksöndag och befolkningen ströfvar i festklädnad längs landsvägen och hopar sig i ett brokigt virrvarr vid *duchan'erna*, små utskänkningar, som dyka upp, den ena efter den andra, där vägen ormar sig fram i den skära grönskan. Säckpipor och tamburiner exekvera musiken till den s. k. *dzurla'n*, en folkförlustelse med nationaldanser och upptåg på vägarna, gårdsplanerna, bergssluttningarna och fälten. De vackra grusinskorna med sina regelbundna ansikten, raka näsor, fint penslade ögonbryn och stora svarta ögon, i nationaldräkter med långa hvita, skira slöjor, som hållas fast af ett diadem vid hårfästet i pannan, sitta på gräsvallarna eller förstugukvistarna och betrakta männen, hvilka i sina eleganta lifrockar och höga blanka stöflar stimma utmed vägen spelande och dansande. Kvinnorna äro alla förunderligt lika hvarandra, den yngre typen såväl som den äldre, man kunde tro, att de alla vore af samma familj; det är samma ansiktsform och samma drag i detalj, samma hår, samma växt, samma ögon. Jag tänkte på Guy de Maupassants roman „Fort comme la mort", då jag i Duschett såg en äldre grusinska med sin vuxna dotter. Den som en gång fängslats af moderns bild i

hennes ungdom måste känna hjärtat slå fortare vid åsynen af hennes dotter, den trogna kopian från flydda dar.

Männens typer äro däremot vidt skilda. Vi ha tid att iakttaga dem, där „dzurlan“ drar förbi, medan åter nya hästar spännas för vår vagn. En liten undersätsig figur med trubbnäsa, utan hufvudbonad och med utspända kinder blåser i säckpipan sin envisa rytm, och en smal, gänglig yngling med en krokig näsa och lifligt spelande ögon låter tummen åka utmed tamburinbasen, skakar sitt stripiga, svarta hår och ler med vidöppen mun, medan ett stycke bakom dem en lång välväxt grusin, med ett regelbundet, mörkhyadt ansikte och svarta ögon, smärt i lifvet, där hans veckade rock sitter åt, och med ett vågigt, kastanjebrunt hår under den höga skinnmössan, rör sig med graciösa danssteg i musikens takt. Hvilket fint kulturansikte, hvilken ståtlig gestalt och hvilken spänstig grace hos denna man af folket! Dzurlan drar sig ned öfver gräsvallen till duchanen, som ligger invid vägen, och där en grupp af grusiner väntar i feststämning. Där vänta lefnadsglädjens lössläppta genier med drufvans eldiga saft och där lura rusets onda makter på

kif och slagsmål. Den unga fagra grusinskan bredvid oss på trappan ger till ett rop, såsom vore det för hennes skull som den ståtlige dansmästaren hugger in med knytnäfven på en fredlig ungdom i den väntande flocken. Och i ett nu rulla två smidiga kroppar om hvarandra på gräslindan, utdelande hugg och slag, ursinniga som tigrar. En stor grusin med böljande helskägg springer till och befriar den anfallne, som han med nästan rörande ömhet sluter i sina armar. Skrattet skallar öfver gräsplanen och fortplantar sig in till duchanen, och försoningen är sluten igen, utan groll, utan hat — som ett nummer i festprogammet utkämpades den vilda striden, och nu ljuder dzurlan igen med säckpipa och tamburin och den ståtlige dansmästaren tråder dansen med sprattlande ben, med schvung och energi; han kastar sin mössa i höjden, hukar sig ner på klackarna och springer upp som en stålfjäder igen, och alla samlas omkring honom i stum beundran, medan säckpipan ökar sin takt och tamburinen smäller. Ännu länge förnimma vi dzurlans glädtiga låt, där vi åka bort mot den i fjärran grönskande Kartalinska dalen, hvars blommande frukträdgårdar fylla luften med ljufliga

dofter vidt omkring. Ständigt nya, öfverraskande taflor upprulla sig för våra blickar, och liksom bedöfvade af tusen nya intryck färdas vi stillatigande, tillbakalutade i vagnen. Vid stationen *Zilkana* taga de oändliga vinodlingarna vår uppmärksamhet i anspråk, och de följa oss åt förbi stationen *Mtzchet,* som ligger i den sagolikt fantastiska nejd, där en gång de gamla grusinska furstarna hade sitt säte. Här hvila deras multnade ben på den lilla pittoreska kyrkogården, som genom sekler utgjort nejdens begrafningsplats. Man har där funnit spår af ett folkslag, som lefvat århundraden före Kristus och längesen försvunnit från jordens yta. När man närmar sig stationen, passerar man en uråldrig ruin af imponerande dimensioner, pittoreskt dekorerad af murgrönan, som klänger kring murarna. Om möjligt än mera öfverraskande teckna sig konturerna af ett öfvergifvet kloster, som längre fram tronar majestätiskt på toppen af ett fristående berg, så högt att endast den världsskygge eremiten där kunnat välja sin fristad, isolerad från människorna, hvilka däruppifrån måste te sig som småkryp på jorden. Öfver oändliga vidder se vi tillbaka mot Kaukasus' berg, som belysta af den nedgående solens strålar visa

oss ett panorama af öfverjordisk färgprakt. Skuggorna flytta sig från bergstopparna utmed sluttningarna, som lysa i grannblått och djupblått, för att i nästa sekund flamma upp i rödt, öfvergå till gröngult i gredelina skiftningar och breda ut sig öfver vidderna i en smekande varm ljusblå färgton, som åter plötsligt dör bort och lämnar rum för de bjärtaste färgsymfonier, bakom hvilka längst borta den eviga snön glittrar i hvitt och guld. Där är en lek med kulörer så betagande, att vi ej kunna ändra ställning i vagnen så länge färgspelet varar, stirrande liksom förhäxade mot höjderna, tills solen dalat och bergmassorna somna in, slutande sig tillsamman i ett enda dunkelbrunt kaos, som den annalkande natten tar i sin famn. Nu löper vägen jämnare utmed vinbergen. Floderna Aragva och Kurá flyta här tillsamman. Här och där skjuta jättelika sandstensblock ut öfver vägen högt öfver våra hufvuden eller formar sig berget i djupa, breda, rödbruna räfflor, som löpa uppifrån höjderna ner mot dalen. Slutligen sänker sig vägen i rak linje in i låglandet och sträcker ut sig på en väldig gräsmatta, som ligger grön och inbjudande framför Tiflis, som hägrar med otaliga upplysta byggnader i bakgrunden.

Aftonens skymning sveper genom den dallrande blå luften, nejden är stilla och en lukt af fuktig jord kommer oss att med välbehag draga andan. En och annan fyrhjulig forvagn möter oss, förspänd med raggiga svarta oxar, som vagga sina otympliga hufvuden och sömnigt svänga sina svansar. En ryttare i brokiga färger rider förbi oss, en gammal kutryggig gumma med nötbruna ögon i ett pergamentaktigt ansikte och en röd schal kring axlarna sitter stödd på sin käpp vid vägkanten. Ett surr af röster, rop, skratt och skrammel af åkdon ljuder på afstånd. Och snart nalkas duchanerna utanför stadsporten med lif och glädje och fest. Påskstämningen, af hvilken vi under färden sett så lifliga yttringar, har här nått sin kulmen. Vi åka genom rader af eleganta ekipager, som röra upp moln af dam. På gräslindorna utmed landsvägen stå bord vid bord, där det kaukasiska vinet strömmar. Öfverallt tonar musik i glädtiga melodier från olika stråkinstrument, och larmande skaror myllra omkring oss. Allt närmare komma de otaliga ljusen, som glimma på kullarna, där staden breder ut sig, och från den branta backen, som för oss till målet, ser man ljusskenet spegla sig i floden där

nedanför. Himmeln hvälfver sig hög och svartblå med tindrande stjärnor öfver de hvita, smäckra byggnaderna, som ligga sammanpackade öfver sluttningarna ner till flodbädden och se ut att sväfva lätt och luftigt öfver höjd och dal, och liksom i en sky, buren af söderns milda fläktar, försvinner vår vagn genom stadsporten in i Tiflis.

II.

Tiflis gör ett i många afseenden västerländskt intryck med sina moderna hus, storartade hotell och magnifika breda gator och bulevarder. Men denna „de varma källornas stad“ med sina urgamla anor, ända från 400-talet, erbjuder ännu många österländska egendomligheter, många för den västerländska turisten rent sagolika sevärdheter. Utgörande en marknadsplats mellan Persien och Ryssland, hyser Tiflis en den mest brokiga befolkning. Här röra sig om hvarandra armenier, georgier, perser, tatarer, greker, judar, ryssar, polackar, tyskar och i den asiatiska stadsdelen än flere nationaliteter. Språkförbistringen är häpnadsväckande. Här talas ända till sjuttio olika språk.

Den moderna stadsdelen är intressant genom sitt pittoreska läge. Det förefaller som om de högst belägna husen på sina ställen skulle nå upp

till molnen. Den vackra lilla grusinska Davidskyrkan är byggd på en fri, dominerande höjd, snart sagdt vid himmelns fäste, med en vid utsikt öfver den omgifvande nejden. Här uppe ligger inmurad i berget den ryske skalden Gribojedoffs graf. Långt, långt nere i dalen flyter floden Kura, och från dess silfverglittrande bädd höja sig terass på terass med gröna trädgårdsdungar och hvita hus. Åt en sida ser man den stora stadsträdgården „Muschtaid"; de lummiga trädkronorna sluta sig tillsamman och lysa upp i ljusgrönt och dunkelgrönt midt i allt det hvita. Åt den andra sidan breder Botaniska trädgården ut sig öfver höjderna; de långa spensliga palmerna skymta fram här och där mellan cypressernas täta pyramider och akaciornas subtilt tecknade blad. Den sydländska växtprakten är betagande. Här är Kaukasiens hela mångskiftande flora representerad. Längs den nya breda chaussén, som löper utmed höjderna, från terass till terass högt öfver staden, slingrande sig som den grusinska militärvägen utmed afgrundsdjup, som kittla nerverna, kommer man in till detta jordiska paradis.

Men äfven en annan väg leder hit in från hjärtat af staden genom den underbara armeniska

stadsdelen. Denna stadsdel är ett stycke „Tusen och en natt“. Genom trånga gator, där husen, ju längre in man kommer, sjunka allt mera ihop, böja sig vinda och buktiga och bofälliga och utandas unkna dofter, tränger ett larm, som blir örondöfvande när man uppnått „basaren“. En liten öppen plats med ojämn stenläggning bildar här det centrum, från hvilket den asiatiska basaren sträcker ut sina tentakler i vinklar och vrår, i smala smutsiga gränder, långt in i mystiska, half-skumma gångar med gungande och gnisslande trägolf, längs förvittrande, fuktiga stentrappor till underjordiska hålor, där man vägleder sig fram i den sparsamma ljusstrimma, som stjäl sig in genom en och annan liten nedsölad glasruta vid gatan. Larmet växer och återkastas i skrämmande gälla ekon från hålvägarna. Ruskiga, raggiga briganttyper skrika ut sina varor och trängas om hvarandra i det mest bisarra virrvarr. Det är armenier, grusiner, perser, tscherkesser, mingre-lier, guritser, abhaser, oseter. Väldiga örnnäsor sticka fram genom lurfviga, svarta hårtestar. Stora underliga fågelögon stirra emot en, och mörk-hyade armar med hårbevuxna seniga fingrar, lik-som klor, sträckas ut i sicksack, huller om buller,

viftande, svängande, medan ur vidt uppspärrade gap en oafbruten ström oartikulerade ljud fyller upp luften. De små tungt lastade åsnornas erbarmliga läte låter höra sig liksom regelbundet återkommande nödrop mellan de otympliga „arbornas“ hjulgnissel och de långhåriga dragarenas bölande. På små utsvultna hästar rida grant klädda infödingar, svängande knutpiskorna och trängande sig fram genom den brokiga folkhopen i österländsk beklädnad. De fantastiska hufvudbonaderna bidraga i främsta rummet att gifva den egendomliga taflan dess markanta orientaliska prägel. Persiska „murmolkor“, grusinska och armeniska „papaher“, fetser, baschlicker, turbaner, hvita eller blåa eller brokiga, och slutligen nakna rakade hufvuden, alla om hvarandra, rörande sig omkring eller sittande, liggande på gatorna, i de sammangyttrade butikerna, i de underbara åkdonen eller ridande på hästar och åsnor.

En arab med vackra, storstilade, regelbundna drag, en krokig näsa i det bruna ansiktet och stora halfslutna ögonlock vandrar tyst och högtidlig i sin fotsida kjol och den väldiga blå turbanen på hufvudet, respektingifvande i sin slutna tankfullhet. Han väjer åt sidan för att ej

med sandalen snudda vid den reptilie i människohamn, som iklädd en kort päls med smutsrödt sammetsofvantåg och skinnbräm kring halsen, skjortan öppen, blottande ett bröst som Esaus, med utstående, svällande röda läppar, rakadt hufvud och sjuka röda ögon, lifligt påminnande om saporogerna på Repins bekanta tafla, sitter på den soliga gatan vid husväggen, sysselsatt med att uppmärksamt undersöka sin lumpklädnad. Van vid skränet och stålsatt mot de otaliga påträngande köpmännens enträgenhet, fortsätter araben sin väg genom gränderna, oberörd af det sjudande lifvet omkring sig. Öfver räcket på en liten morisk träbalkong, växande ut som en oformlig svamp från ett fallfärdigt ruckel, lutar sig ett bredt rödt ansikte med stripiga, glesa, tagelglänsande, mahognyfärgade skäggtestar. Detta vidunderliga, rödgranna ansikte rör sig i vågor under stora hvita betars idisslande tuggning, och när araben hunnit fram under balkongen, faller idisslarens saliv i hvit fradga ner på hans turban. Man ser den hvita fläcken i blått fält, men araben låtsar ingenting märka, och ingen skrattar, ingen gör honom uppmärksam därpå.

Skränet ljuder intensivare i gränderna. Det

lider på dagen, och energin hos utprånglarena tilltar beständigt. De använda alla sina konster för att bli af med sin vara. De öfvertala, de skryta, de prisa och lamentera som gällde det lifvet. Eller de bjuda en in i sina kyffen för att „bara se", bara se hvad de hafva. En perser från Kurdistan inviterar oss med artig slughet att stiga in i sitt magasin för persiska mattor „bara för att se på utsikten från hans fönster". En sådan konstnärsnatur kunna vi ej motstå. Han för oss långt in genom dunkla trähvalf och labyrintiska gångar, så man tycker sig behöfva en Ariadnetråd för att hitta ut igen. Ändtligen stannar han, skjuter oss fram bakom en pelare tätt intill väggen och slår med en triumferande gest upp det lilla gallerfönstret på vid gafvel. För våra blickar utbreder sig det mest storslagna panorama. Strax under fönstret brusar Kura, och från dess stränder uppstiga terasserna i oräkneliga afsatser, med höga svartgröna cypresser i långa rader, med prunkande akacior i blom, med otaliga platta tak öfver de hvita smäckra byggnaderna, med lummiga trädgårdstäppor och gröna gräslindor, mot höjderna, som sträcka sig uppåt och uppåt, så långt ögat når, tills de öfvergå till blånande berg i ett oänd-

ligt fjärran. Genom den trånga gluggen stirra vi ut från den skumma underjordiska hålan, där solstrålarna dansa in öfver de granna österländska mattorna, som i tusen brokiga mönster betäcka väggarna från golf till tak och skimra mystiskt och underbart i ett virrvarr af lysande färgprakt.

Vi fortsätta vår väg genom denna underliga vrå af världen, där rikedom och lyx, glänsande smycken i silfver och guld och ädelstenar, sidenväfnader i konstfulla mönster, spetsar och broderier af utsökt raffinerad smak, mattor och täcken, svällande divaner och läckra gardiner och än mera glans, skimrande som söderns fjärilar i solens guld, sammanhopats med det eländigaste, fattigaste kram af högtidsbjäfs för folket, mässingsringar med stenar, lysande som falska kattögon, krimskrams till kvinnolock bland vilda folkstammar i aulerna på bergen och trasgrannlåt och prenikor för barnen i gränderna.

Från de mörka kyffena, där köpare och säljare trängas om all denna fåfänglighet dagen i ända, går fästigen, som kallas gata, upp mot höjderna och löper in under löfhvalfven till den paradisets härliga lustgård, som bildas af Botaniska trädgården, sval och tyst och fridfull med söderns

bjärta blommor, doftande i jätteträdens skugga, där marken ångar af varm fukt.

— „Nej, men, talar ni svenska?“ utbrister en röst bakom oss. Det är en sömmerska från Finland, som efter många öden och kanske äfventyr förirrat sig till Tiflis, för att här framdraga sin knappa och öfvergifna tillvaro i ett ryskt kappmagasin. I tiotal år har hon flackat omkring, af nyfikenhet och begär att göra sin lycka. De åren ha ej gått spårlöst förbi. Ålderdomen skall öfverraska henne, innan hon är hemma igen för att „hälsa på sin bror i Finland“. Hennes språk är en rotvälska mellan svenska, finska, tyska och ryska. Med oförställd glädje öfver att efter många år igen få tala sitt modersmål, rabblar hon på som en kaffekvarn, likt och olikt — obetydliga ting, utan intresse för oss och knappast för henne själf heller. Hon talar liksom blott för att höra, att hon ännu kan tala svenska. Att råka henne hvar som helst på utländsk botten hade varit intresselöst och vanligt, nästan banalt. Här i Botaniska trädgården, i den exotiska omgifningen och i den persiska basarens, den österländska fantastiska sagans närhet verkade hennes uppenbarelse nedslående. Jag tyckte mig se henne med narrhufva

och klingande bjällror springa omkring i det brokiga folkvimlet där nere i gränderna, skränande, ropande liksom de andra och dock så bortkommen och löjlig bland de svarta, granna typerna med örnnäsor och fågelögon. — Hon tog mig från mina funderingar. — „Ni kommer från basaren“, sade hon, — „dit går jag aldrig. Det går inga kvinnor där, åtminstone ej allena.“ — Ja, det var ju sant, det. I den persiska basaren ser man endast män, åtminstone på gator och gränder. Grusinskorna skynda kanske någon gång därigenom så snabbt, att den hvita slöjan flyger ut från diademet i pannan. Men i de långa raderna af små öppna industributiker sitta endast manliga utprånglare af varan: sidenväfvare, täckstickare, toffelmakare, silfverarbetare, gevärssmeder och svärdsfejare.

* * *

Åter sitta vi i järnvägsvagnen och rulla vidare österut, mot Kaspiska hafvet. När vi närma oss Baku, antager landskapet en ny karaktär, vidt skild från den natur vi hittills passerat. Höjderna kring Tiflis med sina omväxlande, tjusande vyer

ha längesen försvunnit, och genom slättmarkens enformiga, milsvida ängar och sädesfält glida vi in i den riktiga steppen. Så ser den således ut i all sin ödsliga vildhet.

Under en blå himmel och i ett bländande hvitt solljus utbreder sig så långt man ser det rödbruna, halfvissna starrgräset på en sandig, ofruktbar jord. Skrämd af järnvägsbullret springer här och där en stor hare i gräsets färg upp ur sitt gömställe och flyttar sig med långa skutt som en känguru längre in i steppen. På telegrafttrådarna utmed järnvägsbanken gunga fåglar som genomdragna med ett snöre, större och små i bjärta färger, och längre borta, på olika afstånd från hvarandra, guppa fantastiskt insvepta asiater på gigantiska kameler längs sandvägarna, som löpa hvita, släta och fina likt strimmor af en fast hafsbotten in genom terrakottagräset, smältande i fjärran tillsamman med den oändliga steppen utan början eller slut. Lätta på foten, gungande som oformliga barkbitar på vågen, sväfva de fantastiska djurskepnaderna i sin rödlätta, ulliga ludenhet bort öfver de tysta ödsliga slätterna. Ett doft brus kan förnimmas på afstånd, stigande alltjämt, tills det öfvergår i ett mäktigt ljudande dån. Det

är Kaspiska hafvet, som vräker in öfver steppen, bildande ett med den. Utan tecken till strand, i plan yta med ökensanden rulla de väldiga, hvitskummande vågorna fram öfver marken, för att åter med ett brak sjunka tillbaka i den väldiga vattenmassan, som under de intensiva solreflexerna rör sig i ett ständigt växlande färgspel af akvamarin och smaragd med hvita skumryggar. Där ute spränger Böcklins oformliga triton fram genom vågsvallet, med lystna ögon och uppspärrade näsborrar följande nereidernas vällustiga former i vågornas spel, och fiskmåsarna svärma skriande omkring honom som småfåglarna kring höken.

Böljornas eviga, döfvande brus drunknar i järnvägsbullret, och hafvets gröna strimma drar sig allt längre bort, dyker upp igen och försvinner. Vi komma in till Baku; de enorma petroleumcisternerna resa sig som jättetält och beteckna platsen för „den svarta staden“. Från den i utkanten belägna järnvägsstationen ha vi en ändlös väg genom otaliga gator till stadens centralare delar. Hotellet är gammalmodigt, labyrintiskt, med många trappafsatser och långa raka korridorer. Det inger en stämning af någonting obestämdt aflägset, långt, långt borta från världen

och lifvet. Och likväl pulserar lifvet här utanför, myllrande på gatorna, bråkande i verkstäderna och rastlöst sjudande i petroleumfabrikerna natt och dag. En intensiv vind sveper in genom gatorna och rör stötvis upp sanddam, som svider i ögonen. Med ansträngning fasthållande sin hufvudbonad sträfvar man genom de ogemytliga kvarteren, som på dagen te sig ogästvänliga, tråkiga och på aftnarna mörka, smutsiga, döda. Naftafabrikerna bilda ett alldeles skildt område för sig, som bär detta likluktande namn „Den svarta staden". Och i sanning — här är svart: husen, gatorna, fororna, människorna — allt har en svart, daskig anstrykning. De höga fabriksskorstenarna resa sig öfver oändliga rader af enahanda verkstadsbyggnader, vidlyftiga komplexer af oestetiska huslängor med öppnare kolsvarta platser här och där, och öfverallt jättecisterner för bergoljan, som tyckes kvälla fram ur jorden på hvarje steg. En tjock, grönaktig olja fyller rännstenarna till bräddarna, och i denna inbjudande smörja vada pojkar af olika åldrar, större och mindre, med byxorna uppvikta till knäna, trampande med ett visst välbehag i detta mjuka bottenlösa fluidum, som uppfyller luften med

sin fräna stank på flere kilometers område rundt omkring.

Vi göra en rond genom de Nobelska vidunderliga fabrikskomplexerna och åse med häpnad det jättearbete, som här oafbrutet pågår för naftaberedningen. Från hus till hus, från rum till rum följa vi den älskvärdt förekommande svenske ingeniören, som ställt sig till vår disposition, för att gifva oss en om ock flyktig inblick i det väldiga arbetet för naftaflodens utkristallisering till petroleum för världsbehof. Under de många komplicerade procedyrer den direkt ur jorden uppspringande råa naftan här underkastas aftvingas den småningom och genom ständigt nya uppfinningar att lämna ifrån sig otaliga produkter för den mest olikartade användning i mänsklig hushållning. Puddelugnarnas eviga eldhaf sjuder och flammar, utvecklande en infernalisk hetta, som pressar naftan genom otaliga rör och drifver den framåt till ständigt tunnare, genomskinligare konsistens. I ett oöfverskådligt antal olika cisterner antar den olika tjocklek och olika former och färger, hvaribland det mest delikata blå med olivgröna skiftningar, för att slutligen rinna klar som kristall i vår arbetslampa.

Det vore frestande, men skulle föra för långt, att söka här återgifva den ingående redogörelse för naftafabrikernas invecklade och underbart mångfaldiga produktion, hvilken med fackmannens insikt och kärlek till ämnet för oss demonstrerades af den svenske ingeniören, som i ett par tiotal år haft och fortfarande har sin verksamhet vid Nobels aldrig sinande petroleumkällor.

* * *

Intensivt blått med hvita skummande fransar sveper Svarta hafvet in i den lugna hamnen vid Novorosijsk, Kaukasiens största handelsstad på västra sidan.

Vi gå ombord på den eleganta ångaren, som skall föra oss till Rysslands riviera, det mångbeprisade Krim, och förbi de flere kilometer långa vågbrytarena glida vi ut på de långa blåa dyningarna, som taga emot oss med sitt gåtfulla eviga dån. Timme efter timme stampar propellern oss framåt i det vida blå — himmel och haf och solens glödande eldkula långsamt sjunkande mot horisonten. Sakta och söfvande vaggar ångaren så i långa stunder midt på hafvet, medan ostronlasten från en skötbåt, förtöjd vid dess sida,

öfverflyttas i korgar ner till lastrummet. Korg efter korg halas upp i höjden från den bräckliga fiskarbåten där långt nere. Och ostronen svämma öfver bräddarna, droppa ner på däcket, falla tillbaka ner i fiskarbåten, fastna i tackel och tyckas slutligen krypa upp och ned längs fartygets sidor, smyga sig in öfver relingen och bilda en snäckbro till lastrummets svarta öppning, dyka ner dit och krafla sig upp igen, rulla fram utmed däcket, in under sofforna på akterdäck, under gångmattorna, i rökhytten, ner för trapporna till matsalen, erbjudande den som vill att sluka dem, att njuta deras friska hafssälta så färsk det är möjligt, öfver stolar och bord och kappsäckar, böljande fram i kompakta skaror, fyllande fartyget till bräddarna och slutligen dragande det med sig under sin tyngd till hafvets botten . . .

Ändtligen kommo vi då lös från denna mättande ostronöfversvämning. Och då de aptitliga hafsdjuren visade sig igen, mindre fulltaliga, på våra tallrikar vid hvarje mål under sjöresan, var det som om de hade förlorat sin charme – så mycket skall man ej se på en gång af en sällsynt vara. Man skall ha vissa svårigheter att öfvervinna för att känna sig väl tillfreds. Där hvem

som helst har råd att äta ostron, kunna de ej vara någon riktig läckerhet. Om det nu var därför, eller för att våra bordsgrannar påstodo Svartahafsostronen vara bacillhärdar eller för att de kostade en rubel per — ettusen stycken, oss fägnade de mest genom sin åsyn.

Efter en stilla öfverfart utan storm och sjögång visade sig den första leende ljusa landremsan af Krim med staden Feodosia som ett sjöfågelbo på den kalkhvita strandsluttningen. Vi göra här ett besök i Aivasoffskys berömda tafvelgalleri, inneslutande en ansenlig mängd af den berömde marinmålarens berömda bilder af Svarta hafvet i storm och stiltje, men mest i storm, med ödesdigra bränningar och yrande skummande vågstänk kring skepp i sjönöd. Man kan förstå att denne konstnär på sin tid vann storhet och namn öfver Rysslands milsvida slätter, dit det riktiga, lefvande hafsbruset icke hörs och där endast de oöfverskådliga sädesfälten gå i vågor. En hafsbild från slätternas skötebarn, det vilda, härliga Krim, med sina yppigt grönskande höjder mot hafvet, kunde ensamt för motivet väcka längtan och beundran. Det underbart omväxlande färgspelet och de bedårande ljuseffekterna öfver Svarta hafvets lätt upprörda

vatten fängslade Aivasoffsky och förledde honom till en öfverproduktion, ett upprepande af sig själf i oändlighet. Han var en snabbmålare i stil med den svenske målaren Markus Larsson, om han också förfogade öfver större teknik och virtuositet i detaljbehandlingen än denne. Hans födelsestad Feodosia, där han äfven ligger begrafven, håller hans minne i helgd, såväl på grund af hans konstnärsåders ymniga flöde som äfven af tacksamhet för att han en gång för alla medgifvit staden rätt att ur en honom tillhörig vattukälla i dess närhet ösa icke mindre än 800,000 kannor vatten i dygnet!

*

I nattens sofvande stillhet har ångbåten lagt till vid den stora molon i Jalta, och när vi i morgonens tidiga timma komma upp på däcket för att bege oss i land, till denna vår tillfälliga vistelseort för någon tid framåt, är det sol, sol öfver det grannblå hafvet, som ligger lugnt och glittrande så långt ögat når mot söder. I de långa sömniga dyningarna, som slänga sig slappt, med ett oafbrutet dån mot stränderna, vältra delfinerna rundt som stora mörka hjul, och sjösvinen skjuta

rygg öfver vattenbrynet, så det fräser och skummar. En lätt fuktighet öfver sofforna och hampmattorna på däcket förlänar dem en mörkare ton, som bådar en härlig sommardag under den klara skärblå himmeln. Lätta salta fläktar komma stötvis från hafvet och hämta lifslust och spänstighet och godt humör. Från den långa, raka, solbelysta kajen, kantad på ena sidan af det blå vattnet och på den andra af bländande hvita jämnhöga hus och grönskande trädgårdsdungar, stiger den lilla inbjudande propra staden upp i höjden, långt bort mot en fond af drömmande bergsryggar under soldisets genomskinliga hvita slöja.

Det ligger någonting älskligt och fint öfver denna lilla stad, som liksom sänker sig stilla ner längs sluttningen mot hafvets svalkande ro. Utmed strandgatan vippar här och där en liten flytande paviljong, där man kan drömma vid sin kaffekopp, lyssnande till dyningens dån och betraktande delfinernas sorglösa lek under ens ögon. Och det midt i en omgifning af ständigt pulserande stadslif, med eleganta ekipager, som susa förbi efter eldiga, kråmande hästar, ryttare och ryttarinnor, damer i eleganta toaletter och barnvagnar och ammor och gatans brokiga lif. Öfverallt

vackra ansikten af den stilfulla tatariska typ, som formats här nere på Krim i ett sydländskt klimat och en natur full af smekande fägring. Öfverallt smäckra små hus utan prål och pretention, i en enkel anslående arkitektur. Öfverallt små öfverraskningar af grönskande dungar, blommande träd eller ljufligt doftande blommor. Och öfver det hela en västerländsk fläkt af renlighet och hemtrefnad. Jalta kallas Rysslands Nizza, och i själfva verket ligger namnet nära till hands. Jalta påminner på ett nästan förvillande sätt om de små städerna vid den italienska eller franska rivieran.

Och dess omgifningar ha en tjusande charme som trots någon ort vid Medelhafvets dyrkade stränder.

En liten åk- eller ridtur eller, om man så vill, promenad till fots för oss på några minuter från stadens midt ut till den yppigaste natur med söderns saftiga grönska. Man åker på väl underhållna vägar öfver höjderna med fria vida utsikter och ner i romantiska dalgångar, där cypresser, magnolior eller de egendomliga judasträden, öfversållade med röda blommor på löflös kvist, kanta vägen och sluttningarna vidt omkring.

I öster från Jalta gömmer sig mellan höjderna vid en liten bukt af hafvet den lilla täcka badorten Gursuff i en prunkande vegetation med promenader och mönstergillt underhållna trädgårdsanläggningar, med berget Aju-Dag i bakgrunden. Här vistades Puschkin 1820 och diktade i platanernas och cypressernas skugga de många vackra dikter, som han tillegnat Tauris. Här står ännu kvar den väldiga platanen, under hvars grenar skalden så gärna glömde sig kvar, betraktande den praktfulla floran omkring sig och lyssnande till hafvets sång. Till de fridfulla dagarna i denna tjusande omgifning gick kanske hans tanke tillbaka, då han nedskref sin dikt „Längtan", hvars slutstrofer i fri svensk tolkning skulle lyda ungefär så:

Skall någonsin i lifvet än jag skåda
Från mörka skogars djup och höga berg
En söderns sol en sydländsk dag bebåda
Med glitterguld i hafvets lasurfärg?

Och dofterna, af lätta fläktar burna,
Skall jag väl känna dem i skuggans ro
Af ros och myrten från min tysta urna,
Där mina fagra ungdomsminnen bo?

GURSUFF, KRIM.

Och skall väl skönheten i ungdomsåren
Som fordom mot mitt tjusta öga le?
Och himlen ljus som glädjens rus i våren,
Skall genom töcknen jag den återse?

Ett stycke härifrån, närmare staden, ligger godset *Massandra* med en park, som i vegetationens rikedom och prakt söker sin like. Lummiga kastanjelundar ha bäddat sig in i cypress-skogen, och utmed de breda sandgångarna löpa täta alléer af palmer, lagerbärsträd, magnolior och araukarior. Ett haf af rosor i otaliga färgnyanser sprida en dårande doft, och oöfverskådliga vinodlingar förlora sig öfver branterna. En smal, liten väg, inbäddad i allt det gröna, slingrar sig ner till en väldig plan, omringad af de kejserliga vinkällarena, som bilda en vidlyftig stenhuskomplex med djupa, af elektriska lampor upplysta tunnlar i öfverväldigande dimensioner och rymmande miljoner vinflaskor, sorterade efter olika slag och årgångar.

Till den lilla täcka botaniska trädgården, som ligger på den sydligaste sluttningen mot hafvet för en pittoresk väg öfver höjd och dal, följande till största delen af sin utsträckning Svarta hafvets

strand. I skarpt traf flyga vi fram på de lätta passgångarena, följda af den tatariska ridknekten, smidig och proper i sin nationalkostym. — De unga trädgårdseleverna arbeta i orangerierna flitigt som bien i sina kupor. En reslig yngling med ett grekiskt ansikte, skön som en ung gud, betraktar oss främmande med sina stora djupbruna ögon. En väl formad näsa i absolut rak linje med den ädla pannan, harmoniskt fint utmejslade drag, sådana man väl sällan numera ser i det lefvande lifvet, och en växt i smäckra proportioner — ett så fulländadt exemplar af gudsbelätet, att vi nästan måste förefalla närgångna i vår stirrande beundran. Den som sett detta ansikte glömmer det icke lätt. Det dyker ännu upp som en vision mellan palmerna i trädgården, där vi sitta i hvila på en liten ärggrön stenbänk, lyssnande till de myllrande grodornas härskri från den lilla halft öfvervuxna dammen ett stycke ifrån.

Och så går vår väg i galopp härifrån utmed det soliga blåa hafvet till nya blomstergårdar i samma soligt leende nejd.

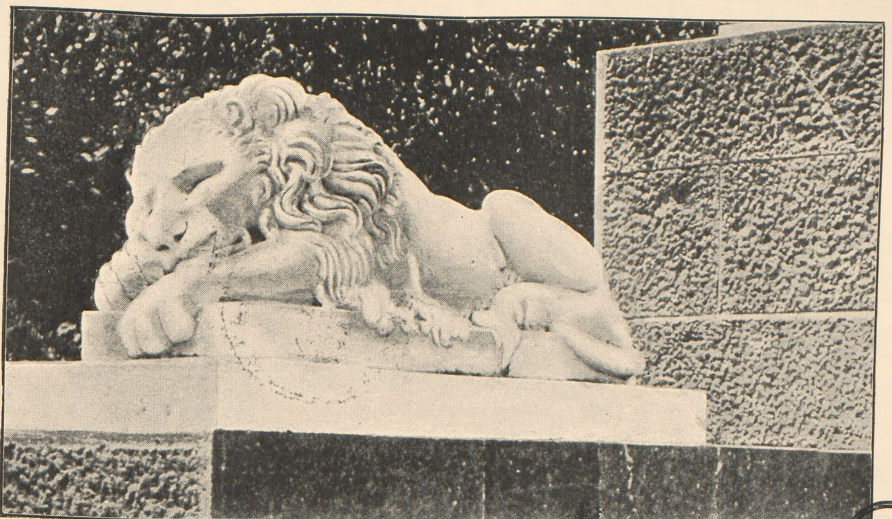
Förbi de kejserliga slotten i Livadia för den luxuöst breda chaussén ända till Sevastopol, fram genom höjderna, som här och där krönas af

borgar och slott, uppdykande ur löfhvalfven, förbi *Oreanda* och ner till den med klimat och natur rikast välsignade orten på Krim — byn *Alupka*, sammanhängande med furst Worontsoff-grefve Schuvaloffs omätliga majoratgods och utgörande en del däraf.

Vid Oreanda antar naturen en vildare karaktär med skyhöga berg och hundraåriga ädla träslag. Af det gamla slott, som, i tiden uppbyggdt af kejsar Nikolai I, här en gång prydt den vackraste utsiktsplatsen, har en förhärjande brand kvarlämnat endast grunden och några pelare, ett storslaget motiv för en målares pensel. Parkens gångar äro igenvuxna. De skyhöga, utgrenade löfträden skräpa omkring sig, och i deras intrasslade kronor ha skaror af småfåglar funnit sitt ostörda hemvist. Det är en naturbild af mäktig romantisk skönhet, som öfverträffas endast af slottet *Alhambra* i Alupka.

Detta underbart stämningsrika slott, som, grandiost i sin ödsliga öfvergifvenhet, står och drömmer, obekymradt om en bestämmelse i tid och rum, talar melankoliskt om aristokratisk dekadens. Utmed den yttre borggårdens väldiga murar sväller nerifrån uppåt en djupgrön matta af

sammanvuxna glycinier, öfversållad af blomklasar i blåskiftande lila och genomväfd af kring hvarandra flätade stammar i en färgton af mjukaste grått. Genom porten till den inre kringmurade gården möter samma vilda naturdekoration, och därifrån kan man tvärsigenom de öde rummens fönster se hafvet svalla fritt upp till terrassen på motsatta sidan. Den sömniga tatarens rasslande nyckelknippa får den tunga ekdörren att långsamt gnissla sig upp, och emot oss stirra de gamla familjekonterfejen på möglande tapeter i konstfulla mönster. De sedan årtionden svartnade kolen i den praktfulla marmorkaminen ha förlorat sin glans som slocknade ögon. Från den ståtliga marmortrappan mot söder sänker sig terrass på terrass ner till det vida hafvet, som ligger blått till horisonten. Vägen hit ner slutar vid en klippa, kallad „Aivasoffskyklippan“ på grund af att konstnären härifrån förevigat en stor del af sina vackraste hafsvyer. Och på hvita marmorsocklar i tre afsatser ligga på ömse sidor om de genom terrasserna nedlöpande stentrappstegen sex hvita marmorlejon i naturlig storlek, de öfversta två spejande med vaken blick, de mellersta vakande i halfliggande ställning och de nedersta sofvande.

LEJON AF HVIT MARMOR PÅ TERASSEN VID SLOTTET ALHAMBRA, KRIM.

Det är bildhuggarkonst af rang, och särskildt de sofvande lejonen, främst ett af dem, som här reproducerats i bild, ha ett högt konstvärde. Det må nämnas att engelska staten för detta konstverk bjudit 50,000 rubel, som dock icke af slottets ägare antagits.

Från den nedersta terrassen erbjuder slottet en storartad anblick med sin smäckra arabiska arkitektur. Fasaden mot hafvet är en trogen kopia af Alhambra i Granada, utförd med den mest minutiösa precision och af det ädlaste trämaterial, ett herkuliskt och sagolikt dyrbart arbete. En med slottet sammanhängande flygel, nött af tidens tand, innesluter ett rikt och dyrbart bibliotek, för alltid stängdt för turister, sedan man varsnat att unika exemplar af åldriga folianter, trots en bevakande försiktighet, försvunnit därifrån.

Den gamla vakten har funnit oss tillräckligt intresserade för att med större liflighet ledsaga oss genom slottsparken, som väcker hänryckning på hvarje steg. Huru många längesedan döda minnen tala icke här från snåren, som girigt växa ut öfver klippor, gångar och bersåer. Den tropiska vegetationen gör ett så mycket ljufligare intryck som allting växer vildt. Äfven främmande

i långt aflägsna tider importerade planteringar frodas här under Alupkas värmande sol. I den tofviga saftiga gräsmattan skjuta Libanons härliga cedrar mot höjden och särskildt ett jätteexemplar breder ut sina grenar i vid omkrets. Mahognyträdens röda stammar, lätt öfverdragna af ett mjöligt hvitt stoft, lysa på långt håll och korkträdet vrider sig kring sin gängliga stam. Araukariorna uppnå här en storlek som medelstora granar och cypresser, och akaciorna äro här icke sällsyntare än tall och björk hos oss. Träden imponera i allmänhet genom sina kolossala dimensioner, som föra tanken på tropikernas praktfulla urskogar; synnerligast här i den tysta, öfvergifna, vilda parken, där naturen delvis sopat igen kulturens spår, kan denna föreställning tränga sig på en. Öfvervuxna gångstigar föra in i fuktig skugga under täta löf- och barrhvalf och smyga förbi små igengrundade dammar, där i det kristallklaraste vatten underligt bjärta fiskar glo med runda ögon. I alla dessa dammar, där under decennier ingen fiskfångst fått äga rum, vimlar det af sterletter och foreller, som liksom undrande öfver sin fridlysta tillvaro rada sig i stim upp mot stränderna. Och plötsligt kryper gångstigen in

mellan ett jättekummel af block och kullerstenar, som rullat ned i parken från det öfverväldigande stora, skyhöga berget, Krims stolthet, Ai-Petri, som med sin ogenomträngliga, kompakta vägg skyddar denna lilla soliga oas för nordliga vindar. Förbi stenkumlets fantastiska formationer komma vi upp till en ås, som ligger helt öppen med vida vyer, åt den ena sidan öfver byn Alupkas tatarhus med sina flata tak och öppna verandor, öfverskuggade af vildt vin och murgröna, och åt den andra det alltid lika magnifika hafvet.

Strax utom slottsparken är det rörelse och lif i det lilla samhället, där inbyggarena trafikera de trånga vägarna kors och tvärs och där de små inbjudande värdshusens kunder samspråka gladt. Men innanför den förvittrande slottsmuren är det stilla och dödt. En trädgårdsdräng i röda skjortärmar gör sin ensliga rund med sprutkannan och nickar frånvarande till slottsvakten, som ledsagar turisten öfver gångarnas sand. Småfåglarna flyga skyggt in i häckarna, humlorna surra öfver blomsterprakten och hafvet brusar doft och högtidligt.

Hvadan denna öfvergifna enslighet? Hvarför står slottet tomt och hvar är den lycklige ägaren till all denna härlighet?

För många, många år sedan blef slottsfrun, furstinnan Worontsoff, enka och inskeppade sig då vid godsets brygga med alla slottets dyrbarheter, dess konstfulla möbel med anor från flydda sekel, dess kostbara konstverk, dess bohag och bonad och gods och guld, för att segla genom Svarta hafvet och Bosporen till Italien och för alltid bosätta sig där. Sedan dess har ingen rättmätig ägare tagit slottet och det rika majoratet i besittning. Med den gamle fursten Worontsoffs frånfälle utbröto ändlösa släktstrider angående den rätte arftagaren. I ett tiotal år ha processerna pågått, och ännu i dag som är står slottet och väntar på sin herre. Kanske skall hela Alupka darra i sina grundvalar, då han en gång uppenbarar sig. Hela den lilla staden är byggd på majoratets mark och utvidgar sig vidare på den, med risk för nybyggarena att vräkas, då med den nye ägaren till hela detta paradis räkenskapens dag är inne. Försök ha redan gjorts att fråntaga tatarerna marken under deras villor, men de ha protesterat och öppnat nya rättegångar, och ur all denna villervalla finnes ingen utgång inom en öfverskådlig framtid.

Öfvergifvet i sin vilda fägring drömmer Alhambra om sin forna glans.

*

Bland de talrika borgar och slott, som i den romantiskt sköna nejden mellan Jalta och Alupka ligga förnämt aristokratiskt isolerade bakom stängsel af järn och sten, djupt inbäddade i den svällande grönskan vid Svarta hafvets stränder eller imponerande fritt på vidderna där ofvan, ådrager sig ett framför alla andra vår uppmärksamhet.

Det är grefvinnan Panins slott, „Gaspra", tjusande genom sin pittoreska anläggning och ryktbart mer än något på den ryska rivieran genom dess ägarinnas öfver hela världen frejdade gäst, grefve Leo Tolstoj, som ofta under långa tider här hvilar ut för nya stordåd.

— Där nere ligger det, säger den tatariska kusken — där bor Lev Nikolajevitsch, och så viker han af från allfarvägen blott ett litet stycke ner för sluttningen, där vi stanna för att utan att väcka uppseende promenera den korta vägen till grefvinnans slott. Öfver en väl ansad, sandig plan närma vi oss slottet och fråga en betjänt,

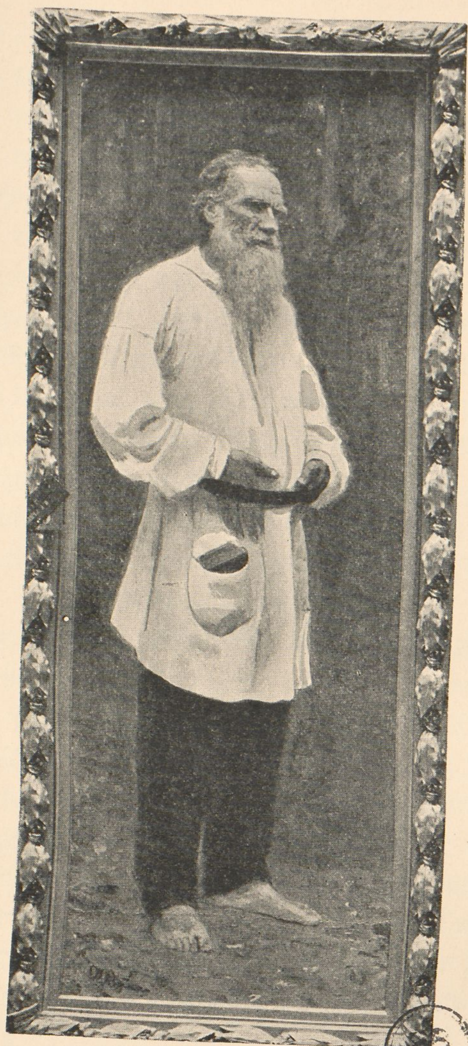
som barhufvad skyndar öfver gårdsplanen, om han kan säga oss, huru grefve Tolstoj befinner sig.

— Han är mycket sjuk, mitt ärade herrskap, svarar betjänten med en artig bugning. — Den gamle grefven har på tre veckor ej varit ute, men i dag kunde han bäras ut på altanen för några minuter. Han ser endast sina närmaste omkring sig och mottager inga besök.

— Vi vilja för ingen del besvära honom. Vill ni låta säga den gamle grefven att tvenne resande från Finland varit angelägna om att få besked angående hans befinnande och glädja sig åt att det går framåt med hans hälsa.

— Med stort nöje, mitt ärade herrskap — tillåter ni att jag ber om edra kort, och får jag be er vänta ett ögonblick, tills jag framfört ert ärende.

Betjänten försvinner med våra kort, och vi vänta, med en viss spänning, det kan icke nekas. Skall Tolstoj låta hälsa oss och sända oss ett vänligt ord eller är han kanske ändå ej så sjuk att han ej kan taga emot oss? Skola vi få se Tolstoj, eller skola vi få nöja oss med att ha sett det hus, där han vistas, att ha mottagit hans personliga hälsning genom — hans betjänt? Ja,

REPIN PINX.

LEO TOLSTOJ.

likgiltigt är det ju oss ej, men vi ha ej kommit hit med några förväntningar på mottagande och ordbyte med världens störste man. Vi ha ej kommit som menageribesökare för att se lejonet i bur och återvända med tillfredsställd nyfikenhet. Vi vilja verkligen veta hur det egentligen är med Tolstoj, om han är döende som man berättar, om dessa rykten och profetior äro sanna om att Leo Tolstoj skall gå ur världen, han, hvars blotta förnamn bättre och mera uttömmande än alla epitet, som därmed förbindas, uttrycker och omfattar hvad han varit och är för sitt land och sina landsmän, hvad han är för kulturarbetet i hela världen, hvad han är för mänskligheten och hvad han är — för Finland och oss . . .

Vi vänta. Vi vilja icke röra oss likgiltigt utmed planen framför huset. Den grofva sanden knastrar under våra fötter, där vi stå utan att tala, tysta i förbidan på det besked vi begära. En lätt vind drar genom de höga majestätiska träden kring gårdsplanen. Slottsdörren vänder sig upp, och med graciösa steg närmar sig — icke betjänten. Furst Obolenskij, en nära släkting till Tolstoj, i redingot och utan hufvudbonad, kommer fram till oss — (är det någon som vill höra att han

var förekommande och vänlig? Sådana personer äro alltid förekommande och vänliga) — och yttrar på franska:

— Vi äro charmerade öfver ert vänliga deltagande för grefve Tolstojs hälsa. Den gamle grefven är i själfva verket så skral, att han kan tala blott någon enda minut. Men han förklarar att han intresserar sig så mycket för ert fädernesland, Finland, att han vill se er. Får jag därför be er komma in?

Vi tackade furst Obolenskij och gingo in. Från en liten trång tambur kommo vi i ett stort rum med fönster åt gårdsplanen och ett stort rundt bord med duk, midt på golfvet. Härifrån två höga dubbeldörrar. Furst Obolenskij öppnade ljudlöst den ena dörren, och vi trädde in genom den, sakta som man närmar sig ett sjukrum.

Detta sjukrum var en hög sal af imponerande dimensioner, sparsamt möblerad och med en anstrykning af fornnordisk prägel. Strax innanför dörren afskildes ett hörn af rummet med en stor skärm, som hindrade oss att genast vid vårt inträde se Tolstoj. På Obolenskijs uppmaning gingo vi förbi den in i rummet och möttes af Tolstojs klara, ljusbruna ögon, som sågo vänligt

på oss, utan ett spår af det konventionellt artiga i blicken. Strax till höger om skärmen satt han på en kort bänk, iklädd den traditionella ryska skjortan, med bälte kring lifvet och högskaftade stöflar. Ett litet bord stod nära framför honom och på det en portion sparris. I den högra handen höll han en sparrisstjälk och den vänstra räckte han ut mot oss, frågande: talar ni ryska eller franska? Vi omfattade i tur hans hand, och jag svarade att min hustru talade ryska och franska, men jag af dessa språk endast det senare. — Då skola vi tala franska, sade Tolstoj. Emellertid hade tvenne damer, som omgåfvo honom och af hvilka den ena var hans dotter, den andra, såsom vi tyckte oss uppfatta, furstinnan Obolenskij, välkomnat oss på öfligt sätt.

Och så började Tolstoj tala. Han frågade, och vi svarade. — Jag intresserar mig mycket för ert olyckliga fädernesland, sade han. Och så gjorde han några frågor, som jag sanningsenligt besvarade, men som jag här måste lämna därhän ... Han skakade på sitt hufvud, och hans vackra, obeskrifligt innehållsrika blick mötte våra för några tysta sekunder.

Jag har efteråt för mig framkallat Tolstojs

ögon och hans sätt att se på den han talar med. Jag är öfvertygad om att det intryck jag fick icke har någonting att skaffa med min fantasis utmålningar, med min suggestion.

Tolstojs ögon ha någonting öfverjordiskt vackert. Klara, tindrande, sprida de liksom ljus omkring sig, och dock är detta ljus beslöjadt som när de första gula solstrålarna bryta genom en lätt dimma. Detta intryck af någonting beslöjadt tror jag kom i det ögonblick Tolstojs blick efter mina svar på hans' frågor angående förhållandena i Finland gick från oss ut i rummet, liksom omedvetet följande tankar, som det skulle blifvit för långt, för ansträngande att omsätta i ord.

– Känner ni bröderna Järnefelt? sade han så och antog sitt förra lifliga ansiktsuttryck.

Vi kände dem.

– Författaren Arvid Järnefelt, återtog Tolstoj, har i sina skrifter framställt den tanke, att man ej bör underkasta sig militärtjänsten, emedan sådant strider mot det kristna samvetet, och det är en idé, som jag finner fullkomligt riktig, tillade han med eftertryck.

Det korta ordbytet sinade ut i en paus.

Det kunde ej falla oss in att trötta den sjuke, märkbart kraftlöse grefven med att upptaga spörsmålet om militärtjänsten och det kristna samvetet, huru gärna vi än hade lyssnat till hvart ord, som gick ur hans mun. Han fick en attack af ihålig gammalmans-hosta, och förskrämda irrade hans damers blickar från honom till oss.

Vi skyndade oss att taga afsked.

Än en gång såg Tolstoj på oss med sina oförglömligt andliga ögon och räckte oss hjärtligt handen med ett „adjö då", på ryska till min hustru, på franska till mig.

När jag hälsade på honom, hade jag i stundens själsspänning knappast en förnimmelse af att det verkligen var Tolstojs hand jag tryckte. Nu då jag tog afsked, kände jag det i hela mitt väsen, och jag var för ett ögonblick lycklig.

Så starkt kan en verkligt stor människa verka på andra dödliga.

Var Tolstoj således döende? Ja, det intrycket fingo vi odeladt och helt, och det förefaller oss som ett under att han ännu lefver.

Hans röst var ihålig som en döendes, och den var svag, utan bärvidd. Hans ansikte var litet ifrån att ha varit relativt stort, hans delade skägg

hvitt, på den ena sidan kortare än på den andra, alldeles som på porträtten. Hans hållning hopsjunken och hans kropp afmagrad, klen. Hans hela person härjad, stämplad af den annalkande förintelsen, som hade skonat endast själens spegel — ögat var ungt och liffullt, anden starkare än döden.

Det väckte genast min uppmärksamhet att Tolstoj gjorde ett klenare, spensligare intryck än hvad man får af hans många bekanta porträtt. Att döma af dessa skulle man tro honom vara af en kraftig, reslig kroppsbyggnad, med ett ovanligt stort ansikte och ett imponerande kranium. Så tedde han sig icke för mig. Det är icke möjligt att han så krumpit ihop af ålderns skonslösa framfart. Fotografiapparaten har förstorat honom. Det är väl att den är ensam om det.

När jag tänkte på Tolstojs ord om militarismen och det kristna samvetet, förde hans uttalande och hans klena kroppsbyggnad i förening mig helt oväntadt till en idéassociation. Jag erinrade mig min öfverraskning, då jag en gång i Tiergarten i Berlin mötte Bismarck. Var denne spenslige man med detta ansikte af fullkomligt normala proportioner, hellre litet än stort, verkligen den

jätte man sett afbildad med ett gigantiskt hufvud på en imponerande väldig gestalt? Icke ett spår. Bismarck var visserligen redan gammal då, men han rörde sig ungdomligt till häst och hade aldrig haft en krämpa, som tärt på hans volym. Fotografiapparaten hade förstorat honom. Så mycket värre att den ej var ensam om det!

*

Det intryck jag hade fått af att Leo Tolstoj, samtidens mest genialiska hjärna och dess samvete tillika, nu af naturens obegripliga lagar drefs allt närmare förintelsens svarta gap, som hans väldiga andes sega spänstighet ännu lyckades hålla på afstånd, detta ödsliga intryck fick jag bekräftadt vid ett besök följande dag hos Anton Tschechoff, den store satirikern, af Rysslands nu lefvande författare jämte Maxim Gorjkij den mest kände och högst uppskattade näst Tolstoj.

Tschechoff är nämligen bosatt i Jalta, där han bebor sin egen tysta villa i den vackraste stadsdelen uppe på höjderna med en vid utsikt öfver hafvet. Och genom en händelse, som ser ut som en tanke, har äfven Gorjkij under långa tider uppehållit sig i närheten af Jalta, endast en och

en half timmes väg därifrån. Förvisad från Petersburg och Moskva och andra mera betydande orter i Ryssland, erhöll Gorjkij genom sina vänners förmedling tillstånd att vistas på Krim, i hvars milda klimat han sökte bot för ett svårt bröstlidande. Tyvärr hade han samma dag vi anlände till Jalta lämnat dessa trakter för att för någon tid framåt slå sig ned hos sin förläggare på ett af dennes stora gods i närheten af Nischni-Novgorod. Han är numera stabilt bosatt i sistnämnda stad, där han köpt sig ett hus och till och med deltager i kommunens styrelse. Det var för mig en missräkning att icke få sammanträffa med denna, den kanske mest egendomliga och ursprungliga konstnärsnatur den ryska nationen framalstrat, en missräkning så mycket större, som jag visste att Gorjkij yttrat sin önskan att söka förmå sin förläggare att utgifva ett urval af finska författares alster i rysk öfversättning med ett företal af Gorjkij själf och jag hade hoppats kunna vara honom till någon nytta vid realiserandet af denna plan.

Tschechoff kom emot mig i den höga hallen på nedre botten. Strax innanför den är hans arbetsrum beläget, af tämligen små dimensioner, med ett litet anspråkslöst skrifbord och böcker

längs alla väggar från golf till tak. Han var klädd i tofflor och utan krage; med ett fint, diskret leende räckte han mig handen.

Tschechoff är medicinedoktor, ehuru han blott för en kort tid ägnat sig åt läkareyrket. Hans diktarnatur tog i tid ut sin rätt, och han ägnade sig helt åt sin stora konst.

Det är ett visst aristokratiskt, något blaseradt drag öfver hans eljes sympatiska, tillgängliga väsen. Han är lång och smärt, med stilla, lugna rörelser. Pannan är hög och ögonen talande intelligenta. Han såg påfallande trött ut, nästan lidande. Han talade utan liflighet, naturligt och enkelt, med låg röst och långsamt, kanske iföljd af den svårighet, hvarmed han uttryckte sig på tyska och franska.

Han beklagade sig öfver att han varit sjuk och att hans hustru sedan flere veckor låg lifsfarligt insjuknad. Han hade ej på mycket länge kunnat arbeta och såg sig ej heller under närvarande förhållanden i stånd därtill. Han berörde med intresse och deltagande angelägenheterna i Finland och yttrade sig med oförbehållsamhet och afgjord sympati om vårt land och folk. Samtalet i denna del med Tschechoff skall ju, icke heller det, här närmare relateras . . .

— Har ni besökt Tolstoj? frågade han så. Och då jag bejakade hans fråga, tycktes han i alla fall öfverraskad att Tolstoj kunnat taga emot mig. — Det är slut med honom, så djupt sorgligt det än är att nödgas säga det, yttrade han. — Det är åldern — där står ingenting mera att göra. — Han kan ej lefva öfver denna sommar, tillade han med ett dystert uttryck. Tänk hvad Ryssland, hvad världen förlorar i honom . . .

Jag instämde i hans öfvertygelse om att Tolstoj, hvars snille som en lysande fackla öfver hela världen hade vägledt samtiden, nu gick sin snara undergång till möte.

Vi voro nog lyckliga att misstaga oss.

Huru öfverjordiskt spänstig och lifskraftig är icke denna stora ande, som allt fortfarande lefver och brinner med snillets flammande låga och allt fortfarande tänker evighetstankar och skapar odödliga konstverk, gifver och gifver af sin öfverflödande rikedom och ej skall upphöra att gifva, förrän dess brutna och bräckliga omhölje ohjälpligt faller ihop!

Vi öfvergingo så till konsten och litteraturen, som berördes helt flyktigt. Tschechoff visade sig

till min öfverraskning vara förtrogen med den tidskrift jag representerade. Han hade sett några häften af Ateneum, sade han, och med stor älskvärdhet lofvade han mig att, så snart han blefve i tillfälle därtill, sända tidskriften något original af sin hand. Med finsk konst och litteratur hade han för öfrigt ej stiftat någon närmare bekantskap, hvilket ju ej heller är förvånande, då han är bosatt på Krim, som han ej ofta lämnar.

Vi talade äfven om Gorjkij och jag beklagade min otur att ej ha fått råka honom.

— Han talar ej något annat språk än ryska, upplyste Tschechoff, och han bekräftade hvad jag redan visste, att Gorjkij var en fullkomlig autodidakt, ja en „muschik“ rätt och slätt. Men en ensamstående, genialisk bonde, en konstnär med guds nåde i all sin ursprunglighet.

Under mitt korta besök hos Tschechoff mottog jag de angenämaste intryck af den förnäme satirikern-författaren, af en alltigenom fin raspersonlighet och en enkel, naturlig, rättfram människa.

Den obekväma härsklystna gäst, som före mig hade inkräktat och lagt beslag på huset för sig

ensam — sjukdomen — trängde mig undan äfven här, och jag ville ej falla besvärlig.

— Tack för att ni sökte upp mig, yttrade Tschechoff till afsked, — och lita på att de ryska skriftställarena äro edra och edra landsmäns uppriktiga vänner . . .

Dessa den sympatiske ryske diktarens varma afskedsord följde mig ner till ångaren, som skulle föra mig västerut, bort från dessa idylliska höjder, lysande i sin skära vårgrönska med en charme som Semiramis hängande trädgårdar.

Omringad af de stora, hvita måsarna och följd af delfinerna i det skummande kölvattnet, brusade Sevastopol-ångaren fram utmed Krims paradisiska sydkust.

Badande i solen, skymtade här och där taken, tornspirorna och fasaderna af de många ståtliga slotten, omskuggade af cypresser, lagerbärsträd och magnolior. Vi mottogo ännu i förbifarten en afskedsblick från alla dessa romantiskt sköna ställen: *Oreanda*, *Ai-Todor* med sitt lilla fyrtorn på yttersta branten af den i hafvet utskjutande klippan, *Gaspra* med vårt dyrbaraste minne — besöket hos Tolstoj, *Dulbert* med sitt bländande

hvita slott i morisk stil, *Alupka* med slottet *Alhambra* i sin fina ljusgrå ton och *Ai-Petri*-bergets öfverväldigande bergmassa i bakgrunden. Och förbi det ena yppiga godset efter det andra, inbäddadt i den tropiska grönskan, sköto vi fart i de långa granna vågorna, som med brak och skyhögt skum vältrade sig mot den bjärtgula klippväggen, hvilken dyker upp, där sydkusten jämnar ut sig, och sträcker sig flere kilometer i längd utmed hafsytan, upp emot den ryktbara, imponerande „Bajdarska porten“ på en svindlande höjd, därifrån hafvet och hela kustremsan träder fram i en enda hänförande tafla, inramad af de förtonande höjderna på den ena sidan och den vida horisonten på den andra.

Från Sevastopol, en banalt byggd militärstad, som endast det omgifvande hafvet kan afvinna något intresse, göra vi ännu en sista utflykt för att mottaga kronan på våra oförglömliga intryck af en storslagen och måleriskt skön natur.

Det „Georgjeffska klostret“, på de vildaste klipporna vid Svarta hafvet, en mil utom Sevastopol, är omgifvet af en naturfägring, hvarom ingen, som ej sett det, kan få en riktig föreställning.

Genom en frånstötande oskön sandflacka åker

man dit ut på en lång omväg. Icke ett träd, icke en flik af hafvet, och man undrar hur det kan vara möjligt att denna sterila slättmark skall föra till en för sin naturskönhet mångbeprisad plats.

Vi stanna utanför ett lågt stakett, som omger klostret i vid omkrets, och vi se ännu ingenting, som kunde skänka ögat någon lisa i denna karga, döda omgifning. Vi gå upp till klostret, en, åtminstone från denna inre sida sedt, vanlig ful rysk kyrkobyggnadskomplex. Af en tarflig liten tiggarmunk i brun kåpa föras vi in i en stengång med trappafsatser, ledande genom klosterbyggnaden. Och när vi komma ut på andra sidan, är det med möda vi kunna återhålla ett utrop af hänryckning. Vi befinna oss på en liten stenlagd plan framför klostret, begränsad af en låg gammal mossbelupen stenmur mot afgrunden där nedanför. En smal gångstig leder i sicksack ner för den branta sluttningen till hafvet, som breder ut sig i hela sitt majestät för våra blickar. Vilda bergformationer, som från vårt fotfäste i höjden te sig som klippblock, ligga vårdslöst vräkta i hafvet, och på den ena sidan, till höger, kryper en grön ås med sönderrifven vägg långt ut i vattnet,

slutande med en uppåtstigande bergsplatå, dyster och hotande. Det är en kilometer till den lilla hafsbukten under oss, dit hafvet vräker in från sin vida, oändliga vattenmassa. Invid stranden ligger vattnet lugnare, djupblått och öfvergår småningom i ständigt växlande färgskiftningar längre ut — grönt, purpurrödt med silfverband och svarta, långa dallrande skuggor. Genom det långa afståndet dit ner dåna bränningarna, än svagare, sakta mumlande, än starkare, och plötsligt rusar vågen stegrande i hvit fradga med ett örondöfvande larm mot klipporna. Naturen är här så öfverväldigande stor, att den trycker allt lefvande i stoftet. Man får ingen klosterstämning af munkarna, som klappra af och till på stenläggningen, och själfva den tusenåriga kyrkan, inbyggd i berget, verkar som ett ömkligt litet korthus, ett rö för vinden, om den vill susa fram här öfver hafvet. Under storm skulle kyrkklockorna förgäfves ropa i vågornas dån, och munkarna skulle förfärade kasta sig ner på sina ansikten, lyssnande i själanöd till elementens basuner. Två människor varsna vi som små rörliga punkter nere vid stranden, och vi känna oss själfva så små, så ohjälpligt små midt i dessa mäktigt

grandiosa naturformationer, som skrämma och egga på samma gång och lyfta våra själar högt öfver alla jordens barnsligt intiga gnombekymmer.

III.

Det var ett strålande sommarväder öfver Sevastopol, då vi tidigt på morgonen åkte genom de ödsliga, upplinjerade gatorna ner till hamnen för att inskeppa oss i den stora lastångare, hvilken, inredd äfven för passagerare, afgår en gång i veckan till Konstantinopel. Innan vi fingo beträda ångaren, gällde det att uppvisa pass och lösa biljett på „kontoret", hvilket befann sig ombord på en enorm öfverbyggd träflotte, fastkedjad vid kajen. Gendarmsoldaten, som granskade vårt pass, förklarade att det icke var giltigt, enär man i Ryssland utfärdar pass till utrikesort endast på tre månader och detta lydde på fem år. Vi gjorde honom uppmärksam på att vårt pass utgifvits i Helsingfors och att man i Finland kan erhålla utrikespass för längre eller kortare tid, efter behag. Han såg misstänksam ut, och efter att ha förevisat dokumentet åt den öfriga

kontorspersonalen, hvaribland ännu ett par andra gendarmsoldater befunno sig, gaf han sig till att skrifva af det, hvilket tycktes kosta honom en icke ringa möda. Därpå återfick jag det, och vi fingo beträda fartyget efter att ytterligare ha uppvisat passet för en vid landgången posterande gendarm.

Under den kvarttimme, som återstod till afresan, ville vi taga en öfverblick af hytterna för att välja oss den bästa möjliga. Lotsade af en städerska, trädde vi in i aktersalongen, därvid bugande oss för kaptenen, en liten man med ett fint, aristokratiskt anlete och nervösa ryckningar kring de vackra, dystert blickande ögonen. Han besvarade vår hälsning med en knappt märkbar rörelse på ögonbrynen och satt kvar orörlig framför sitt teglas vid bordsändan. Städerskan hade knappast hunnit draga förhänget från dörren till en hytt, innan kaptenen i retlig ton röt till henne: „gif dem ej någon hytt!“ hvarpå han steg upp och aflägsnade sig. Något häpna öfver detta sätt hos en kapten att mottaga passagerare, sökte vi få någon förklaring af städerskan. — „Han är så häftig“, sade hon, „vänta blott tills båten sätter sig i rörelse, så får ni nog den hytt ni själfva önskar“. I detsamma rycktes salongsdörren upp

och en gendarmofficer stod framför oss, äskande i om möjligt än häftigare ton att få se vårt pass, hvarefter följande replikskifte ägde rum:

— Hvarför reser ni just öfver Sevastopol? frågar gendarmofficeren.

— Hvilken väg ville ni föreslå oss, då vi komma från Jalta och ämna oss till Konstantinopel? Är icke vägen dit den närmaste öfver Sevastopol?

— Är ert pass utfärdadt af guvernörsämbetet i Helsingfors?

— Som ni ser.

— Ämnar ni då nu bosätta er för alltid i utlandet?

— För ingen del. Efter att ha besökt Konstantinopel anträda vi hemresan till Finland igen.

— Verkligen? Ja, jag gör mina frågor, emedan jag känner er mycket väl. Är det icke ni, som innehar bokhandel i Helsingfors?

— Hafver varit. Denna bokhandel innehas numera af ett aktiebolag.

Åter bläddrade officeren i vårt pass, under det han fixerade oss. — „Nu, haraschå“ (nå, bra) sade han därpå, återgaf mig passet, svängde på klacken och försvann.

Vi drogo en lättnadens suck. Skulle detta lilla intermezzo gömma förklaringen på kaptenens bristande tillmötesgående? — Man kände oss. Nåväl?

Då vi kommo ut på mellandäck, hade vi nöjet att här göra bekantskap med vårt blifvande ressällskap, ett ungt intelligent äkta par från Hamburg och en ung tysk löjtnant. Vi hade redan under resan till Sevastopol lagt märke till den tyska doktorn och hans vänliga fru, och det var med en känsla af trygghet vi nu efter den något knaggliga embarkeringen slöto oss till dem för att sedan såväl under öfverresan som i Konstantinopel tillbringa flere härliga dagar tillsamman.

Till en början växlades icke många ord, upptagna som vi alla fem voro af att uppfånga de brokiga bilder, som under de sista minuterna före ångarens afgång drogo förbi. Invid öppningen till det rymliga lastrummet stod en turkisk hästhandlare, en väldig gestalt med hvit turban, bjärtgrön kaftan och ett brokigt bredt skärp kring lifvet samt stora vida byxor, åtsittande nere vid de sandalbeklädda fötterna. Han åsåg med orubbligt lugn och som det tycktes en viss stolthet huru den ena präktiga sprakfålen efter den

andra greps af ångvinschen och under häftiga sparkar med fram- och bakfötterna hissades upp i luften. Då det ej hjälpte att spjärna emot, sjönk hästen resignerad ner i den breda maggördeln och hängande mellan himmel och jord i en järnkrok på linan, som den obevekliga ångvinschen under vettskrämmande rassel och dån halade in, stannade den slutligen midt öfver lastrummets öppning och med slappt hängande ben, halsen utsträckt och hufvudet på sned, en bedjande blick och flåsande näsvingar, sänktes den ned mot fast botten i det djupa lastrummet, där den vanligen gjorde ett mera eller mindre våldsamt knäfall, för att strax därpå rusa upp och sparka mot väggarna, tills den bunden af handfasta karlar stod framför en hösäck i sin improviserade spilta. Under buller och bång och skärande gnäggningar svingades på detta sätt genom luften ner i fartyget icke mindre än circa tjugu präktiga, vackra hästar för att anträda den långa sjöresan till — boerkriget, där man väl kan antaga att de alla funno en ärofull död på slagfältet.

När det sista djuret, ännu skälfvande och blåsande genom näsborrarna af ångest, var lyckligen installeradt bakom sin stadiga träbom, vände sig

första styrmannen, en smidig ung man med blanka knappar i sin propra sjömanskavaj, till den turkiske hästhandlaren med frågan: — „har ni edra papper i ordning?“ — „Naturligtvis“, kom det med öfverlägsen trygghet från den grant kostymerade jätten, „jag har nu rest här ungefär hvarje vecka i tio års tid, så ni borde känna mig“. — „Ja, ja, ni reser i tio år och det elfte gör ni något bofstreck“, framkastade styrmannen nonchalant. Han bevärdigades ej med något svar. Turken vecklade ut ett skinn på däcket och satte sig lugnt ned på det, tände en cigarett och stirrade frånvarande i röken.

Ännu återstod en inskeppning af lefvande last. Turkar i brokiga halater, med turbaner eller fezer, och turkinnor med långa täta svarta slöjor öfver ansiktena skyndade i långa rader öfver landgången. Männen slogo sig ned omkring hästhandlaren eller stannade vid relingen, rökande och pratande sitt underliga språk, men kvinnorna försvunno hastigt in på mellandäck, där de kröpo in med barnen i liksom enkom för dem inredda „bås“. Där förblefvo de under hela öfverresan; från det öfre däcket kunde man kasta en blick in i dessa låga kabysser, liknande menageriburar,

där små barn krälade på sina mödrar eller slumrade vid deras bröst, där maten tillreddes i lerkäril och förtärdes, där kvinnor och män sutto samspråkande med benen under sig eller sofvo den ena tätt intill den andra, kvinnorna med obetäckta ansikten och mörka drömmande ögon.

Med våra tyska reskamrater hade vi tagit plats i en bekväm soffa på det rymliga däcket och försjönko här i ett drömmande dolce farniente, medan den väldiga ångaren i värme och sol förde oss öfver Svarta hafvets glittrande, oöfverskådliga yta mot söder.

Då klockan närmade sig 12 på dagen, tilldrog sig ett egendomligt skådespel våra blickar. Den ena turken efter den andra dök upp i trappan från mellandäcket, vandrade upp och intog ställning i vår närhet, tills icke mindre än tolf turbanklädda musulmän stodo i halfcirkel på däcket med ansiktena vända i riktning mot Mekka. Den muhammedanska bönestunden var inne. Framför dem på däcket satte sig en gammal turk i brun kaftan med benen under sig, den stora hvita turbanen på hufvudet och den melankoliska, lidande blicken riktad mot horisonten. Alla ha skjutit af sig sina sandaler eller tofflor och under

någon minut förbli alla orörliga med händerna i kors framför sig; därefter föra de tummarna bakom öronen och breda ut händerna som vingar vid hufvudet och stå sålunda sakta mumlande sina böner för att därpå stryka sig öfver ansiktet med båda händerna, hvilka de sedan åter lägga i kors framför sig, under sakta bön. Dessa rörelser upprepas oafbrutet under en half eller ända till en timmes tid. Stundom höjer den gamla turken, andaktens ledare på golfvet, sin röst till några hörbara ljud; alltemellanåt falla de stående ner på sitt ansikte, tryckande pannan mot golfvet, de sätta sig för några minuter med benen under sig, resa sig igen och förbli framåtböjda i rät vinkel långa stunder orörligt stående under oafbrutet mumlande. Enhvar har bredt ut på däcket framför sig ett litet skinn eller sin rock, hvarpå han knäfaller eller sätter sig under sin andaktsöfning. Icke mindre än fem gånger om dagen förrätta musulmännen på detta sätt sin andakt, hvar de än må befinna sig, och lika många gånger upprepades det egendomliga skådespelet dagligen under öfverresan till Konstantinopel. Här voro vi sedan i tillfälle att se samma egendomliga ceremoni i moskéerna liksom i trädgårdar, på

gator och gränder och begrafningsplatser. När bönestunden är inne, framträder uppe på den högsta platformen i minareterna den s. k. „Muezzin“, som kallar muhammedanerna till bön, utropande Islams heliga maning i de fyra väderstrecken. I samma minut ljuder från alla minareter i de muhammedanska moskéerna öfver hela världen: Gud är stor! Det gifves endast en Gud! Muhammed är Guds profet! Kommen till bön! Kommen till frälsningen! Gud är stor! Det finnes endast en Gud! Kommen till bön! Och när dessa maningsord förklingat i norr och söder, öster och väster från hvarje minaret, lämna muhammedanerna, såväl män som kvinnor, sitt arbete, skynda att tvätta ansikte, händer och fötter, hvilken procedur i städerna försiggår vid de många vattencisternerna på gator och torg, och begifva sig in i de ständigt öppna moskéerna, där andakten så förrättas på detta samma mystiska sätt.

En underbar stämning af orientalisk hemlighetsfullhet, af det öfverjordiska, religiösa behofvet försinnligadt gaf oss turkarnas tysta, samfällda bön vid midnattstimmen på den stora ångarens däck. Genom skymningen öfver det dunkelblåa hafvet dallrade månens eldstrimma långt ut öfver de

outgrundliga djupen, vågorna plaskade än högljudt, än sakta sorlande kring fartygets sidor och sköto då och då ett fräsande skum mot bogen; en falk, som förirrat sig ut på de villande vattnen, följde på starka vingar efter ångaren, spanande ut i de tätnande skuggorna, än försvinnande i dem, än fladdrande i månstrimman, än hvilande högst uppe i masttoppen, där man kunde se den flytta sig från rå till rå, liksom sökande en plats, skyddad för luftdraget, tills den, skrämd af en från de beslagna seglen lösgjord fladdrande flik eller en rörlig tågända, kastade sig handlöst ut i det mörknande blå för att åter bli synlig öfver fartyget och gömma sig bland tackel och tåg. På däcket stodo de tolf musulmännens skepnader, rörande sig som skuggor, än ner mot golfvet, än resande sig upp, medan den sittande förmannens mumlade böner då och då afbröto tystnaden liksom trollformler eller en och annan af de bedjande i en djup, bortdöende suck utstötte sitt: Allah, Allah!

Den ena efter den andra af turkarna har slutat andakten och beger sig ner igen till kojerna på mellandäck; endast en lång och mager musulman står ännu kvar, stirrande ut i mörkret och mekaniskt

utförande de vid bönen öfliga rörelserna, tills äfven han är färdig med sin Gud för i dag. Redan klockan 4 på morgonen stå de så alla där igen på samma plats, upprepande samma andaktsöfning.

I god tid på morgonen närma vi oss Bosporen. En lätt mistslöja har såsom ofta i dessa vatten från daggryningen inhöljt konturerna af dess stränder under några timmar. Så mycket starkare blir det oförgätliga intrycket af Bosporens fägring, när dimman förflyktigas och det sköna inloppet till Konstantinopel ler och jublar i solens glans. Till vänster Mindre Asiens landremsa, till höger Europas, uppstigande i terrasser från den grannblåa vattenytan med cypresskogar mellan oräkneliga små förstäder och byar, med praktfulla villor och slott på höjderna, ju mera vi närma oss det mångbesjungna Byzanz' härlighet. Under ett par timmar glida vi sakta fram i de smala vattnen mellan tvenne världsdelar, och den ena sydländskt sköna taflan efter den andra aflockar oss utrop af hänryckning, den ena tjusande idyllen efter den andra fängslar oss i stum beundran. Färgprakten är förvirrande, stränderna visa oupphörligt nya växlande vyer af obeskrifligt tjusande naturfägring;

till vänster en höjd med cypressernas svartgröna siluett mot en azurblå himmel, till höger en långt inskjutande däld med blommande fruktträd kring små graciösa villakomplexer; där en hel cypress-skog, förtonande i gröna nyanser under sol-fläckarnas dallrande hvita slöjor, här en hel stad af hvita små hus med öfvervuxna balkonger liksom utkastade öfver kullar och branter. Hvart skall man se för att ej förlora en enda af de öfver-raskande förbiilande bilderna i detta öfverflödande rika panorama? Hur har väl någon kunnat för-likna inloppet till Stockholm med Bosporen, ens i smått! Han har förlorat minnet för Bosporens sydländska charme utan like i hela världen, han har förgätit den prunkande färgskalan öfver vegeta-tionen på höjd och i dal och utplånat de beta-gande ljusa dragen i landskapets soligt leende anlete, för att kvarhålla endast de långa smala vattnen mellan tvenne oändliga landremsor. Och likväl har han glömt äfven den smekande blå färgen på Bosporens slingrande vattenband och dess glimtar i silfver och guld under oräkneliga farkoster, stora väldiga oceanångare, små snabbt ilande kustbåtar, segelskepp med glänsande hvita segel och roddbåtar i tusental, mötande eller

följande hvarandra, korsande de smalaste passagerna härs och tvärs med ett skimrande färgspektrum i vattendropparnas regn från årbladen. Hur fattig är icke färgskalan öfver vatten och land i norden mot den lysande prakten i detta paradis, där naturen på hvarje steg skiftar former och linjer, i hvarje nu växlar dräkter i nya, bedårande nyanser! Allt mäktigare, allt mera omfattande och strålande växer landskapet fram, allt mera mångskiftande bli vyerna, som öppna sig utmed Bosporen, tills vi slutligen äro framme och ångaren lägger sig stilla midt i det förvirrande brokiga lifvet i Konstantinopels hamn. Som förstenade stå vi ännu på däcket och se och se på världens härlighet. Men här skall jag nedlägga pennan för att lämna ordet åt den, som såsom ingen annan skildrat Konstantinopels tjusande anlete, Edmondo de Amicis. Hans betagande, rusgifvande målningar från alla sidor af Konstantinopel, från inloppet, från Bosporen och Marmarasjön, från de olika pittoreska stadsdelarna på den europeiska eller den asiatiska kusten, från de mera civiliserade eller de sagolika, orientaliska kvarteren, från förstäder och byar, holmar och landtungor, gator och gränder med folktyper och under-

bara sedvänjor, hans fantastiska, entusiastiska och fint konstnärliga bilder från den underbara staden med all sin charme och sin drömmande poesi göra alla vidare försök att samla de mäktiga intrycken från denna sagovärld på pappret öfverflödiga. Endast några rent personliga iakttagelser eller ett och annat rön, som ej återfinnes hos Amicis, skola i det följande antecknas, medan jag till en början låter den graciösa italienska författaren föra äfven Ateneums läsare till Konstantinopels portar, citerande i öfversättning en tysk upplaga af hans arbete, som skrefs på sjuttiotalet och mångfaldigats på alla världens språk *).

Inför anblicken af Konstantinopel skrifver Amicis:

„Det är nästan vanhelgd att med ord söka skildra denna gudomliga vision. Hvem dristar sig att beskrifva Konstantinopel? Chateaubriand, Lamartine, Gautier, hur har ni icke stammat? Och likväl tränga sig bilder och ord i ens hågkomst och kvälla fram under pennan. Framför mig alltså som en bred flod det „gyllene hornet",

*) Edmondo de Amicis arbete „Konstantinopel" har utkommit äfven i en svensk öfversättning, som torde vara utsåld.

utmed tvenne stränder en rad af kullar, öfver hvilka parallellt utbreda sig små städer, som på en utsträckning af åtta mil omfatta höjder, dälder, hafsvikar och uddar, hundrade amfiteatraliskt grupperade monument och trädgårdar; en jättelik dubbelterrass af små hus, moskéer, basarer, seraljer, bad, kiosker, skimrande i talrika växlande färger. Däremellan sträfva många tusen minareter med glänsande spiror likt jättehöga elfenbenspelare mot himmeln; öfverallt sänka sig gröna cypresskogar som mörka strimmmor från höjderna mot hafvet och slingra sig som girlander kring de pittoreska platserna vid hamnen; öfverallt tränger sig en blomstrande yppig vegetation igenom, smyckar höjderna, bekransar väggar och tak och hänger sig ned öfver stränderna till vattnet.

Till höger hvilar *Galata* och där framför reser sig en skog af master och flaggor. Ofvanom Galata aftecknar sig *Pera* med de europeiska palatsens mäktiga konturer; en bro, på hvilken den brokiga människomassan tränger sig, förbinder de båda stränderna; till vänster ligger *Stambul,* utsträckt öfver två stora kullar, där på hvardera höja sig två gigantiska moskéer med blykupoler och gyllene obelisker: här Sankta Sofia, hvit och

rosenfärgad, där sultan Achmeds moské, krönt af sex minareter, och därinvid Soliman den stores, uppbärande sex kupoler; sultaninnan Valides moské speglar sig i vattnet; på den fjärde kullen strålar Muhammed II:dres moské, på den femte Selims, på den sjätte Tekfur-Seraj, och högt öfver dem alla skjuter det hvita brandtornet mot skyn, behärskande de båda kontinenternas stränder från Dardanellerna ända till Svarta hafvet.

På andra sidan om Stambuls sjätte kulle och bortom Galata ser man endast dunkla konturer af små förstäder, flottor och skogar, som småningom försvinna i den azurblåa atmosfären, så att de ej mera te sig som verklighet, utan som villor af luft och ljus. Hur skall jag kunna öfverskåda enskildheterna i denna underbara tafla? Ett ögonblick stannar blicken på den närbelägna stranden, på ett litet turkiskt hus, en förgylld minaret, för att strax åter förlora sig i de lysande djupen och irra omkring mellan alla de fantastiska små städerna, mödosamt följd af min bländade fattning. Ett majestät af outsäglig glädtighet gjuter sig ut öfver denna rika skönhet, en aningsfull tjusning af ungdom och kärlek, som väcker tusende hågkomster af fésagor och vårdrömmar, en så eterisk,

hemlighetsfull trolldomsmakt, att fantasin lockas ut långt öfver verklighetens gränser. Himmeln spelande i opalens skäraste färger aftecknar alla konturer med en underbar klarhet, hafvet i safirens glans återkastar de hvita minareternas spegelbilder i stilla dallring, kupolerna glänsa, morgonens andedräkt rör den frodiga vegetationen, dufvornas svärmar fladdra kring moskéerna, tusende brokiga gyllene farkoster glida hän öfver vattnet, en vindfläkt från Svarta hafvet medför dofter från milsvida trädgårdar, och vänder man sig slutligen, berusad och förgätande allt annat, från detta paradis, så skådar man med nya förnimmelser den asiatiska strandens under, som afsluta panoramat med *Skutaris* stolta skönhet och den snöiga toppen af Bityniens olymp. Marmarasjön blånar öfverströdd med små öar, betäckt af glänsande segel, och Bosporen slingrar sig genom två ändlösa rader af kiosker, palats, villor och förlorar sig hemlighetsfullt midt ibland orientens leende höjder. Ja! Detta är jordens skönaste skådespel! Den som det förnekar är otacksam mot Gud och smädar skapelsen; en fägring, större än denna, skulle mänskliga sinnen icke uthärda“.

Nästan bländade af det underbart sköna skådespelet, som i tusende bilder låg där inför våra ögon, skulle vi nu företaga debarkeringen, som ägde rum under ganska märkvärdiga förhållanden. Ångaren låg ute i hamnen, enär allt sedan det rysk-turkiska kriget utom turkiska inga fartyg tillhörande andra nationer än den tyska få lägga till vid kajen i Konstantinopel. En hel svärm af roddbåtar, de smäckra „kaikerna", sköto nu fart mot vår ångare och omgåfvo den snart helt och hållet, medan grant klädda turkiska båtförare störtade upp längs den uthängda trappan vid dess sida. Vi hade på förhand beställt emot oss en s. k. dragoman, en sådan ledsagare och tolk, hvarförutan det för européer är fullkomligt omöjligt att beträda Konstantinopels område. Han skulle äfven välkomna oss på kajen. Ut till fartyget hade han sändt en jättelik, prydlig turk med en röd fez och vida byxor; denne lyckades verkligen uttala vårt namn, som han med ljudelig stämma läste upp från en papperslapp, med hvilken han flaggade i vimlet af de turkiska passagerarena, som redan trängdes vid trappan, ifriga att med pick och pack komma ner i båtarna. Såväl vi som våra nyförvärfvade tyska vänner togos af

honom om hand, och i prydliga båtar, beklädda med orientaliska mattor, kilade vi mellan farkoster af alla slag mot kajen. — „Willkommen Gnädige“, utropade dragomannen och räckte ut sin hand för att hjälpa damerna upp ur båten, som om vi vore gamla bekanta och redan flere gånger kamperat under hans egid i Konstantinopel. I en blink var han färdig med tullvisitationen, som genom hans behändiga trolleri var undanstökad utan att vårt bagage ens öppnades. Genom trånga gator och gränder åkte vi nu upp till hotellet; långsamt, stundom endast steg för steg kunde vår vagn komma fram genom folkträngseln, som var oerhörd. Det fanns knappast en tumsbredd af gatan, som icke inkräktades af en människa eller — en hund. Genast fingo vi sålunda ett begrepp om den märkvärdiga hundkulten i Konstantinopel. Öfverallt hundar masande sig midt på gatan, i rännstenarna eller på trottoarerna, fula, snusbruna, raggiga, skabbiga kräk med efter sinsemellan utkämpade kalabaliker stubbade svansar eller sönderrifna öron; invid en sophög nästan i hästfötterna låg i den brännande solen en fet och däst hynda, diad energiskt af sex valpar på en gång, och med en

här allmänt härskande respekt för dessa hela staden öfversvämmande, motbjudande, smutsiga djur, höll kusken in våra hästar och gjorde en försiktig lof för att ej störa hundidyllen. Amicis egnar hundarna i Konstantinopel ett helt kapitel; ett utdrag därur må här finna plats i betraktande af att de i själfva verket utgöra ett hufvudsakligt kraktäristikum för staden och dess befolkning:

„Hunden är enligt Koranen ett orent djur, och hvarje turk skulle anse sig befläcka sitt hus, om han gåfve en hund tillträde; därför har ingen af Konstantinopels tallösa hundar någon herre. De bilda alla en stor republik af fria vagabonder utan halsband, utan namn, utan ämbeten, utan tak öfver hufvudet och utan lagar. De lefva på gatan; där gräfva de små hålor, där sofva de, där äta de, där gömma de sig, där föda de sina valpar och där dö de. Ingen stör dem, allra minst i Stambul, i deras förehafvanden eller deras ro. De äro gatans herrar. I våra städer springa hundarna åt sidan för att gifva väg åt människor och hästar; här göra tvärtom människor, kameler, åsnor, hästar en omväg för att ej trampa hundarna. Hundbefolkningen i Konstantinopel är alldeles som den mänskliga indelad efter kvarter.

Hvarje stadsdel bebos af ett visst antal hundar, släktingar och vänner, som aldrig aflägsna sig därifrån och ej tillåta fiender att intränga. De utöfva ett slags polistjänst, hafva sina vakter och sina förposter, göra ronder och ströftåg. Ve den hund, som, drifven af hunger, vågar beträda sin grannes område! Genast rusar en hord fanatiska rackor på honom, och få de tag i honom, bita de ihjäl honom, undkommer han lyckligt, förföljes han i raseri till gränsen. Endast till gränsen, icke längre; fiendens område respekteras och fruktas nästan alltid. Man kan ej göra sig något begrepp om den förvirrade slaktning, som utkämpas för en benbit, den tillbedda sköna eller en terränginkräktning. I ständigt nya anlopp tränger sig den rasande skaran tillsamman i ett enda virrvarr och nästan försvinner i ett dammoln, hvarur ett så infernaliskt tjutande och veklagande skällande ljuder, att icke ens en döf kan undgå att få ondt i öronen. Så skingrar sig horden, och genom det kringhvirflande dammet ser man stridens offer ligga utsträckta på marken. Stundom församla sig så många hundar utanför någon handelsbod och göra ett sådant larm, att ägaren med sitt folk måste beväpna sig med käppar och sto-

lar och göra ett regelrätt militäriskt utfall för att frigöra gatan; då hör man hufvudskålar, ryggar och bukar träffas af kraftiga slag, och ett sådant vrålande uppfyller luften, att man tycker himmeln borde instörta".

Det riktiga i denna drastiska beskrifning, som går än mera i detaljer, kan enhvar som besökt Konstantinopel intyga. Då vi mellan kl. 7 och 8 på kvällen af vår ankomstdag sutto vid dinén i hotellets stora eleganta matsal, omgifna af dekolleterade engelska damer och frackklädda engelsmän kring de talrika små borden, hördes plötsligt utifrån gatan ett så helvetiskt hundtjut, snarfvel och skällande, att vi ofrivilligt ryckte till på våra stolar. Kyparen, som ej kunde undgå att lägga märke till vår obehagliga öfverraskning, upplyste i lugnande ton, att man vid denna tid på dagen kastade ut afskräden från butikerna åt hundarna, som under denna utfodring alltid råkade i det vildaste slagsmål — „det är en sådan vanlig företeelse i Konstantinopel, att man efter några dagars vistelse här ej längre fäster sig vid det", tillade han med en viss öfverlägsenhet.

Hur många motbjudande, vidunderliga, ja gräsliga företeelser erbjuder icke denna märk-

värdiga stad midt i all sin öfverjordiska fägring!

Det är torsdag, „de tjutande dervischernas dag“. Vi begifva oss ut till det lilla klostret på Skutari, för att se de fanatiska munkar, som kallas „tjutande dervischer“, späka sig för alla muhammedaners frälsning. Vi trängas mellan de tusende människor af olika nationaliteter och typer och i olika klädedräkter, som bilda en oafbruten ström öfver sultaninnan Validés eller Galatabron, därifrån en hjulbåt skall föra oss öfver till den asiatiska kusten. I de otaliga röda fezernas haf röra sig hvita, blåa och brokiga turbaner, svarta slöjor och dok öfver de dystra kvinnoskepnaderna, prästerliga höga hufvudbonader af röd eller blå sammet, de europeiska cylindrarna och de extravaganta civiliserade damhattarna med blommor och band i lysande färger. Längs en smal träbrygga med ledstänger skjutas vi fram af den påträngande folkmassan ombord på ångbåten, där vi med svårighet kunna eröfra en plats på det öppna däcket. Solen steker het öfver människorna, som sitta packade intill hvarandra utmed soffor och bänkar, och lyser grant öfver de i prunkande färger klädda turkarna, som i sina

„kaiker“ stimma omkring midt i hjulbåtens farvatten; oupphörligt ges varningssignaler, som skrälla i öronen, och så det skummar och fräser vältra de höga vattenhjulen oss ut ur „det gyllene hornet“ mot Skutari, som reser sig ur hafvet, där Bosporen och Marmarasjön sammanflyta, som en stor grönskande kulle, badande i solens hvita ljusflod. Vi dragas åter med folkströmmen öfver landgången och beträda Asiens jord. Vi ha tagit plats i första bästa hyrvagn, som anvisats oss af dragomanen, och löddriga och flåsande sträfva de vackra, metallglänsande hästarna uppåt, pådrifna af negern på kuskbocken. Vi fara längs slingrande chausséer, bekransade af cypresser, palmer och plataner kring magnifika villor i de mest olika stilarter, och uppnå så ändtligen den högsta punkten på Skutari, *Bulghurlu*, därifrån alla utsikters utsikt visar oss jordens härlighet: det gyllene hornet, Marmarasjön, Bosporen, slingrande sig mot hvarandra och flytande tillsamman i de „blåa vågornas famn“, omslutande och snärjande de tjusande stränderna med Konstantinopels alla underbara vinklar och vrår, otaliga byggnader i bisarra konturer, palats och moskéer och utgrenade stadsdelar öfver höjder och djup, Stambul, Galata,

Pera och förtrollande små förstäder och kvarter, inströdda mellan cypressernas frodiga grönska. Cypresskogen, sedd på nära håll, såsom vid den kolossala begrafningsplatsen på Skutari, verkar med en nästan helig högtidlighet; det är det dystra allvaret försinnligadt; vördnadsbjudande resa sig de höga stammarna och slingra sina långa slagskuggor om hvarandra, där solen sparsamt bryter fram genom den täta, dunkla grönskan och spelar i hvita fläckar mellan grafvarna. Ändlös går vägen förbi cypressernas hemlighetsfulla, söfvande ro, öppnande ljusa vida utsikter på sin andra sida, tills den sänker sig ner utmed sluttningen, där vi komma in i en labyrint af små hus, bildande en hel stad. Vi stanna vid den lilla trädgården, som för in till dervischernas låga bönehus, och genom dess öppna fönster når oss redan „de tjutandes“ underliga, entoniga, klagande stönande. Vi föras in under arkaderna, där, liksom på en läktare i jämnhöjd med golfvet, åskådarena i täta skaror tagit plats. Strax innanför pelarraden, som går utmed fönstren till trädgården, sitta åtta dervischer med benen under sig, iförda långa bruna kaftaner och med mössor af filt i samma färg. De göra en oafbruten vaggande rörelse

framåt, bugande i sin sittande ställning mot väggen midt emot, där i samma position en ensam svartklädd munk med hvit turban gör samma rörelser, under det alla entonigt utstöta samma oartikulerade ljud; man uppfattar endast den ständigt och jämnt återkommande refrängen, ett klagande „Allah — Allah — Allah — — aa; Allah — Allah — Allah — aa . . . .“ Emellan den egendomliga andaktsöfningens ledare och de åtta munkarna sitta på golfvet, midt emot hvarandra, tvenne af samma sekterister, barhufvade, med bruna västar, stickade i rödt, och hvita, vida skjortärmar, beledsagande de andras klagande böner med ett gnällande i nästoner under tamburinackompanjemang och allt emellanåt utstötande högljudda, vemodsfulla utrop. Allt häftigare bli kropparnas svängningar, allt högre och mera beklämmande den entoniga sången, medan tamburinen ökar rytmen och den dystra, svarta munken med det dödsbleka vackra anletet, den romerska, fina näsan och de fanatiskt blickande bruna ögonen höjer rösten öfver de andras. Genom de öppna fönstren, där skaror af nyfikna packa sig tillsamman för att kunna följa med skådespelet här inne, strömmar den heta sommarluften in; det blir allt kvafvare

i det låga fyrkantiga rummet, svetten sipprar fram under filtmössorna på de klagande dervischernas pannor och rinner i strömmar utför deras ansikten. Men de öka endast rörelsens takt och svänga som pendlar upp och ned. Ögonen stå glasartade i deras brännheta hufvuden, och de torkande tungorna kunna endast med svårighet röras i de halföppna munnarna, men de klagande, stönande bönerna ljuda oupphörligt, och med ett flämtande hväsande stöta de som i dödsångest fram sitt ödsliga läte: Allah—Allah—Allah—aa, Allah—Allah—Allah—aaa. — I ett långt utdraget, sakta bortdöende „Allaaaah“ slutar ändtligen klagolåten, som pågått utan afbrott under halfannan timme. En lättnadens suck undslipper åhörarena, som suttit liksom bedöfvade, hypnotiserade, slött följande de vaggande rörelserna och den entoniga, hemska klagolåten. Liksom berörda af en osynlig hand resa sig alla dervischerna samtidigt. Mumlande ohörbara böneformler går den svarte munken öfver golfvet, svängande ett rökelsekar, som under hela ceremonin stått framför honom, blandande sin söta, döfvande rök i den kvafva luften, uppfylld af utdunstningen från heta människokroppar. Långsamt går han fram till de åtta

dervischerna, som på en gång stämma in i hans mummel och börja stående den bugande rörelsen, af och till, af och till, sekunderade af den svarte mannen, som för foten i takt mot golfvet, först långsamt och distinkt, snart ökande takten i hörbara stampningar, tills han tar den andra foten till hjälp och ökar rytmen för att snart leda svängningarna med allt häftigare armrörelser, i detsamma som de båda, som blifvit sittande på golfvet, stämma i med näsljuden och tamburinen. Nu griper fanatismen de tjutande dervischerna, och högljudt klagande svänga de sina kroppar i vilda bågrörelser, beskrifvande en halfcirkel med öfverkropparna, så de nästan beröra knäna med hufvudena. Allt hårdare ljuda den svarte mannens stampningar, allt mera eggande ljuder den infernaliska musiken på golfvet, allt ursinnigare svänga dervischernas pinade kroppar. De se ingenting mera omkring sig utom den svartes hand, som knyter sig under deras ansikten och slår takten i luften allt fortare, allt häftigare, de höra hans manande, klagande utrop „Allah, Allah“, som skär genom den tjocka luften, och liksom långtifrån nås deras öron af nästonerna, påskyndade af tamburinens energiska klingklang. Den ena

efter den andra af dervischerna kastar ifrån sig den heta mössan, som tages upp af en lång, ståtlig munk iförd fotsid dräkt i hvitt och gult med ett bredt brokigt skärp om lifvet. Han radar upp mössorna, den ena öfver den andra, på golfvet, allt efter som de slängas ner af de oupphörligt svängande dervischerna. Med ett hjärtskärande stönande rifver en af sig den långa bruna kaftanen och låter den falla, medan han endast påskyndar sina svängande bugningar, och så följer det ena hesa, flämtande utropet efter det andra „Allah, Allah“, och kaftanerna flyga kring golfvet. Den ståtliga tjänande brodern i sin hvita skjorta tar upp dem, en och en. Åter utstöter den svarte prästen sitt eggande rop, ökar stampningarna och knyter näfvarna, i det han slår ut med armarna framför de olyckliga offren, som nu rifva af sig sina bruna västar, allt under det de öka svängningarna och flämta med ett hest rosslande, drypande af svett, som sprider en nästan outhärdlig stank öfver rummet. Åskådarena bakom dem hålla sig för näsorna och draga sig mot väggarna så långt det är möjligt, men ingen kan aflägsna sig: liksom fångade i en trollring af de hypnotiserade dervischerna måste alla dessa människor

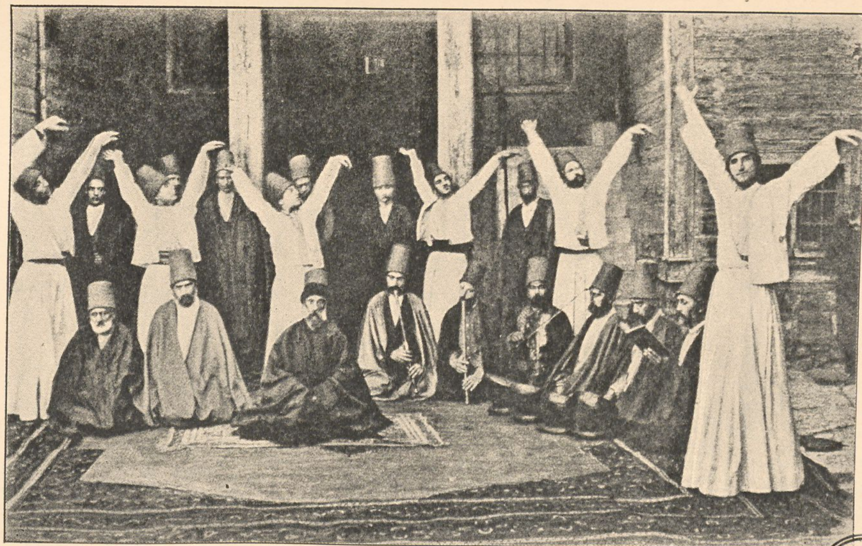
stanna kvar i den olidliga atmosfären och stirra på det vansinne, som med öfverläggning och fri vilja framkallas i deras åsyn och fortfar timme efter timme. Slutligen kunna dervischerna ej frigöra sig från flere plagg, de stå i långa fotsida hvita skjortor och bara fötter och svänga och svänga, allt snabbare, allt vildare, utstötande hesa, förvirrade läten eller flämtande i ångest: Allah — Allah — Allah — aa — Allah—Allah—Allah—aaa. Åter har halfannan timme gått till ända, den svarte mannens fot börjar sakta sin stampande rörelse mot golfvet, tamburinens rytm blir långsammare, de gnällande lätena mera utdragna, de svängande kropparna förkorta halfcirkelns utsträckning, rörelserna aftaga allt mera, tills den svarte mannens armar falla slappt ned utmed hans sidor och de bugande dervischerna resa sig upp med stelt stirrande blickar och badande i svett, under det de hålla sig för bröstet, som tyckes vilja sprängas under hjärtats dunkande slag; en och en stappla de, flämtande, flåsande, hostande eller sakta rosslande in i det angränsande rummet, dit vi ej kunna följa dem för att i de förvridna anletena se afspegla sig den fromme musulmannens lycksalighet öfver att ha lidit för alla muhammedaners synder.

Skådespelet är ännu ej slut. Troende sjuka musulmän strömma in i rummet och lägga sig raklånga framstupa utmed golfvet, mödrar hämta sina små gossar, som lida af något ondt, och rada dem som sillar invid de äldre männen. Så griper den svarte mannen rökelsekaret, och blickande mot höjden med de vackra, drömmande ögonen i sitt fint tecknade, bleka ansikte går han några hvarf af och till öfver de utsträckta kropparna på golfvet, sålunda helande de sjuka genom sina helgade fötters tunga beröring.

Med en känsla af gnagande beklämning och de stönande, hemska Allah-ropen i öronen gå vi ut i den strålande sommarluften och skynda ner till det rena, blåa, silfverglittrande hafvet, som med sina milda fläktar svalkar våra brännande pannor, och först i den glada, skämtande och glammande människoskaran på båten, som för oss upp mot „det gyllene hornets“ hamnplats vid Galatabron, känna vi bedöfningen vika och lifsandarna vakna igen liksom från en tryckande, plågsam mara.

En kontrast till denna djuriska späkning bildar anblicken af de „dansande dervischerna“, som hvarje fredag späka sig i „gudomlig dans“, svängande rundt kring den cirkelformiga salen i sin

munkordens kloster i Pera. Äfven de utsätta sina kroppar för nästan öfvermänskliga ansträngningar, men det är grace och elegans i deras rörelser, och åskådaren tycker sig öfvervara en ståtlig balett på operan. Vi komma in i klostersalen, då dervischerna redan af värmen tvungits att afkasta de långa, bruna kaftanerna och tråda dansen i långa, hvita ylleskjortor med bälte om lifvet, höga bruna toppmössor och bara fötter. På en läktare i höjden eller stundom sittande i halfcirkel på golfvet, exekvera svartklädda munkar musiken till denna underliga balett; säckpipor och andra primitiva instrument ljuda i oafbrutet samma entoniga, hypnotiserande enformiga, beslöjade melodi, ett barbariskt, monotont gnällande, lågmäldt och söfvande. På samma, nästan på linjen utmätta afstånd från hvarandra svänga sig tolf hvita skepnader rundt med uppsträckta, orörliga armar och de fotsida dräkterna bildande harmoniska luftiga koner. Utan att man kan märka hur det går till, röra de sig framåt, den ena efter den andra, ehuru de tyckas svänga på samma ställe. Det är för det mesta vackra, fina ansikten, rakade eller med prydliga, välansade skägg samt smäktande, drömmande svarta ögon. Särskildt en ung gosse, som out-

DANSANDE DERVISCHER

tröttligt följer den ansträngande plastiska rotationen, tilldrager sig åskådarenas blickar genom sina regelbundna, fina drag, sina stora, aflånga, nötbruna ögon med halfslutna ögonlock och sitt oföränderligt förnumstiga uttryck. Den ljudlösa, lätta, graciösa dansen, om man ens så kan kalla detta sväfvande kring sig själf, äger i än högre grad än de tjutande dervischernas pendelsvängningar förmågan att hypnotisera åskådarena till att försjunka i ett nästan frånvarande betraktande. Man glömmer småningom alla omkring sig; det är som förflyttades man ut i månskenet på en grön äng en ljum sommarafton, då dimmornas lätta hvita slöjor svaja sakta och famna hvarandra, liknande älfvor i dans. Och detta intryck blir än starkare, då dervischernas hvita skepnader under svängningarna lätt beröra hvarandras händer i ohörbara kyssar eller då de plötsligt sjunka ljudlöst ned mot golfvet, medan säckpipornas monotona klagande dör bort till ett knappt förnimbart pianissimo. Så utstöta alla på en gång som ett nödrop: „Allah", och visionen har försvunnit för ett ögonblick för att, när de drömmande, sväfvande svängningarna åter pågått några minuter, komma tillbaka med ett blekt dallrande månljus

öfver gröna ängar, där älfvorna ljudlöst hvirfla om och gömma sig i dimmornas slöjor.

Detta egendomliga och intressanta skådespel upprepas hvarje fredag, och denna dag bjuder ännu på andra märkvärdiga scenerier i Konstantinopel. Det är på denna dag sultanen med pomp och ståt beger sig till Hamidieh-moskén invid sitt palats, den ryktbara Iildis-Kiöschk, för att förrätta sin bön. Redan i god tid på förmiddagen rulla vagnar i ändlösa rader till den öppna platsen nedanom den höjd, på hvilken palatset ligger inbäddadt i präktiga trädgårdars tropiska grönska, så man knappast ser en skymt däraf, och omgifvet af en vidsträckt komplex kasernbyggnader. Militärmusikens pukor och trumpeter och klingande spel skalla genom de långa gatorna, och talrika regementen till häst och till fots marschera fram i granna, påfågelsprålande uniformer med fanor och svajande plymer mot slottsmoskén. Steg för steg röra sig de talrika hästarna framför eleganta ekipager, i hvilka den mest lysande lyxpublik vräker sig. Plötsligt varsnar man långt borta vid den ändlösa promenadens bakgrund några eldröda tofsar sticka upp och röra sig framåt genom mängden. Allt flere bli de röda tofsarna,

och vi se nu, att de svänga på långa svarta pikar. De komma närmare och pikarnas stålspetsar glänsa i solljuset. Det är ett kavalleriregemente, som närmar sig under musik från blixtrande och skrällande kornetter och hvisslande klarinetter. Snart ha de parvis framridande ulanerna på sina hvita hästar och med sina röda tofsar på lansarna banat sig väg genom den myllrande folkmassan; en lång, oöfverskådlig rad af hvita, idel hvita hästar med ståtliga, granna riddarskepnader på sina ryggar skrider framåt under ljudeligt tramp; de smäckra, silkeslena rasdjuren kråma sig och glänsa i solen; så långt ögat når, ser man den bländhvita kavalkaden röra sig under högt svängande röda tofsar. Kavalleriet rider upp för branten, lämnande ett kaos af spår i den grannröda grofva sanden, och i ett nu står hästhufvud vid hästhufvud i långa rader med paraderande ryttare: mörkhyade turkar och här och där en nattsvart neger, afteckna de med lansarna mot höjden som ett smäckert järnstakett på en hög stenfot af hvit marmor. Och så dånar ett tramp af hundrade människofötter, och albaneserna, de tappraste bland de tappre, tåga upp i sina konstnärligt diskreta uniformsrockar och knäbyxor af hvitt kläde, med

svarta snörmakerier, damasker och sandaler. De korta winchestergevärens metallrör glimma i solljuset öfver de hvita, varma, mjuka rockarna, och det lefvande världsryktet om detta regementes dödsförakt kommer våra hjärtan att klappa fortare vid dess taktfasta uppmarsch. Men trampet ljuder nu från annat håll; våra blickar dragas mot gatan, som från kasernkomplexen leder ut till platsen mellan murarna kring slottet och moskén. Där visar sig ett imponerande färgspel i blått och grönt. Suaverna tåga fram med sina vridna gröna turbaner och sina lätta, blåa, afrundade öppna jackor, sina vida, blåa knäbyxor, blå strumpor och öfver vristerna snörda sandaler. De ställa upp sig med blänkande gevär i täta led midt emot moskén och bilda en hedersvakt i vinkel med rytteriet på de hvita hästarna vid den branta vägen, där sultanen och hans hofstat skall skrida fram. Snart är hela slottshöjden till den öppna platsen där nedanför omringad af ogenomträngliga massor militär, led efter led, fotfolk och ryttare. För en och annan vagn öppna sig leden — det är ordensprydda gesandter och medlemmar af den diplomatiska kåren, paschor och högre turkiska statsfunktionärer; polisbetjän-

terna böja sig ödmjukt och skynda fram för att hjälpa dem ur vagnarna. De försvinna genom slottsporten.

Alla stå i spänd väntan; man hör endast då och då ett klirrande ljud bland de tallösa gevären, en hästs stampning eller frustande. En gammal, hvithårig polisofficer, lång och gänglig som en hummelstör, har på anmodan af vår sluge dragoman och i betraktande af att vi tala endast tyska, det enda europeiska språk, som har klang i turkiska öron, anvisat oss en utmärkt plats, därifrån man har en öppen utsikt öfver den sandiga backen, utmed hvilken sultanen och hans hof skall åka ner till moskén, som ligger på sidan, strax invid oss, där höjden jämnar ut sig i ett med den öppna platsen, öfverfylld af svarta vagnar, i hvilka bjärta färgklickar från de upprätt stående turistdamernas hattar lysa och skimra. Den förekommande polisofficeren har stuckit mig in mellan albanesernas led och placerat min hustru i första ledet på turkinnornas trottoar midt emot slottshöjden.

Klockan närmar sig ett, den väntade högtidliga timmen, då sultanen skall visa sig. Ju mera klockslaget nalkas, desto tystare blir det bland de sammanträngda människorna. Plötsligt visar

sig uppe i höjden på Hamidiehmoskéns minaret-plattform en mänsklig skepnad, och i samma ögonblick inträder dödstystnad i den väldiga människomassan. Det är „muezzinen“, som med ett klagande, långt utdraget och trenne gånger upprepadt rop förkunnar sultanens ankomst. Knappt har den spröda rösten i höjden förklingat, innan ett örondöfvande tonsvall från musikkårerna bryter löst, trumpetstötar skrälla genom luften mellan pukslag och trumhvirflar, allas blickar vändas mot slottsporten, och i detsamma rulla fem täckvagnar ner för branten, den första vagnen inneslutande sultanens amma, den främsta och högst aktade kvinna i Turkiet, de öfriga sultanens fyra förnämsta hustrur. (Den turkiske sultanen äger rätt att hålla sig 300 „hustrur“, medan ingen turk, icke ens de förnämsta paschorna få äga flere än fyra haremsdamer). När damernas vagnar den ena efter den andra försvinna genom porten in på den med en hög mur omgifna platsen framför moskén, blir allt åter tyst för ett ögonblick. Så skallar en långt utdragen trumpetstöt, och en imponerande gestalt smidd i guld från hufvud till fot spränger ner för backen på en jättehög guldfux med en glänsande svane-

hals och liksom eldsprutande näsborrar, utstyrd med ett schabrak i prunkande färger och en morisk sadel med bjärta stickerier i rödt och blått och silfver och guld; högt framför sig håller ryttaren en spira med vajande, brokiga fransar. När han försvunnit in bland kavalleristernas böljande massa, ljuder igen en lång, ihållande trumpetstöt, och lätt rullar sultanens vagn ner för backen. Under örondöfvande hurrarop, som nästan öfverrösta den dånande musiken, åker *Abd ul Hamid II* ner i sin öppna vagn, dragen af två svarta hästar i skridt. Orörlig sitter han på baksätet, rak, utan att luta sig, med sin krigsminister vis à vis. Detta är således den beryktade, blodtörstige Abd ul Hamid med det sjuka samvetet, denna järnhårda härskare, som injagar skräck i hela sitt rike från Asien till Europa och som inom sina egna slottsväggar fruktar för stämplingar mot sitt lif, så att han till hvarje natt byter om sofrum. Blottad för tusende ögon från en oöfverskådlig människomängd, men afskild visserligen från den genom en till tänderna beväpnad armé, åker han nu med ett lugnt, nästan likgiltigt uttryck i sitt bleka ansikte till bönehuset att försona sina synder.

Det är strängt förbjudet att vid detta tillfälle betrakta sultanen genom kikare — den kunde vara laddad af djäfvulen. Vi se honom alldeles nära och kunna urskilja hvarje drag i hans ansikte. Han är gulblek med blåsvart helskägg, klädd i en svart rock, knäppt ända till hakan, och den vanliga turkiska röda fezen på hufvudet. Han ser ej gammal ut, ej heller tärd, ej heller utlefvad, ej ens grym. En tämligen alldaglig, sydländsk fysionomi, svartmuskig, men icke afskräckande, icke vacker, men ej heller ful. Efter sultanens vagn följa andra med prinsarna, hans närmaste släktingar samt till fots en lång rad högre militärer i granna uniformer med ordnar och band, beyer och paschor, och när hela det prunkande tåget försvunnit in genom kyrkoporten, afstannar skränet liksom afklippt af en taktpinne, och allt blir tyst och stilla. Soldaterna, som skyldrat gevär, intaga lediga ställningar i hvila, prata hörbart med hvarandra, under det en marketentare går omkring mellan leden och skänker i en bleckmugg friskt vatten från en väldig skinnsäck, som han bär öfver axeln. Sultanens bönestund räcker tjugu minuter. När denna tid är förbi, åker han tillbaka till slottet. Vagnens sufflett är nu upp-

dragen och kuskbocken aflägsnad. Sultanen kör själf inifrån vagnen sina två hästar, och i skarpt traf bär det uppför backen till slottet, utan att man mera hinner uppfånga en skymt af honom. De närvarandes uppmärksamhet tages nu i anspråk af en komisk scen, som hör till programmet. Efter sultanens snabbt ilande åkdon löpa till fots, pustande och flåsande, alla paschor, beyer och militärfunktionärer af rang, långa och korta, magra och feta, skyndande, flämtande som hundar i vagnsdammet ända upp till slottsporten, där de bli stående och se eller åtminstone borde se generade på hvarandra, när härskarens vagn försvunnit. Det storartade skådespelet med sin komiska afslutning, oförgätligt i all sin orientaliska prakt, är förbi. Människoskaran skingrar sig, och hela Konstantinopels förnäma värld beger sig i vagnar eller till häst ner genom ändlösa gator till de magnifika promenaderna vid „Europas söta vatten“ utom staden, och turistströmmen, som upptar oss i sin hvirfvel, följer i samma spår. Här upprulla sig för oss nya, egendomliga bilder i ett nytt, lifligt, växlande friluftspanorama.

Den vida, storartade park, som kallas „Europas söta vatten“, ligger i Kiathané-dalen vid „det

gyllene hornets“ innersta vik, med gröna, frodiga gräsmattor, riktiga ängar, genomströmmade af tvenne små floder och här och där beskuggade af väldiga plataner, nötträd och andra trädgrupper, svällande i ett ogenomträngligt grönt. Det underbart mångskiftande lifvet i denna paradisiska trädgård såg Amicis för många år sedan; det är oföränderligt likt sig allt ännu och skall troligen förbli så i oöfverskådliga tider. „Där på en vid, gräsrik slätt“, skildrar han, „i skuggan af nöt- och terpentinträd, plataner och sykomorer, som bilda ett grönt tak, genom hvilket ej en enda solstråle kan tränga, sitta många tusen turkinnor i grupper, omgifna af slafvinnor, eunucker och barn, skämtande och ätande dagen lång midt under otaliga människors oaflåtliga kommande och gående. Man står vid denna anblick förvånad stilla och tror sig drömma eller tycker sig skåda en fest i det muhammedanska paradiset. Myriader af snöhvita slöjor och scharlakansröda, gula, blåa, gröna mantlar, de tallösa, i tusen olika färger klädda slafvinnorna, massan af barn med fantastiska kostymer som på en maskerad, stora på marken utbredda smyrnamattor, försilfrade och förgyllda käril, som gå från hand till hand, de turkiska

kaffeskänkarena i festskrud, serverande glace och frukter, de dansande zigenarena, de bulgariska herdarna, som göra musik, de med siden och guld utstyrda hästarna, som, fastbundna vid träden rundtomkring, stampa otåligt, paschorna, beyerna, de unga eleganta männen, som galoppera utmed flodstränderna, den fjärran böljande människomassan, som liknar ett fält med rosor och kamelior i rörelse, de brokigt bemålade vagnarna och karosserna, som ständigt inblanda nya nyanser i detta glänsande färghaf, den förvirrande ljudklangen af flöjter, skalmejor, pukor, sången och barnstämmorna, det skuggrika grönas underbara skönhet, omväxlande här och där med lysande utsikter öfver aflägsna landskap; allt detta bildar ett så alldeles nytt och festligt skådespel, att man vid den första öfverraskande anblicken ville klappa i händerna och ropa „bravo! bravissimo!“ som framför scenen på teatern.“

När vår vagn hade glidit in i den präktiga, långa allén och inklämd mellan otaliga åkdon sakta skred framåt steg för steg, kunde vi närmare granska den lysande prakten omkring oss. „Där åker sultanens broder“, hviskar dragomanen, „och där fara prinsarna, hans unga söner — och

där haremsdamerna“. I täckvagnar med nerfällda fönster och omgifna af elegant klädda eunucker till häst, gjorde haremsdamerna sin promenad kring de „söta vattnen“. Genom de öppna vagnsfönstren kunna vi då och då uppfånga hela den eleganta bilden af en eller flere högbarmade dambyster under lätta luftiga sommardräkter af brokigt siden eller mjuk atlas i ljusa, läckra färger som fjärilsvingar, ett och annat intagande ansikte med ett skälmskt leende i två stora granna odaliskögon. Haremsdamerna dölja sina ansikten ända upp till ögonen med hvita, smidiga slöjor. När de tro sig icke observerade af sina bevakare, eunuckerna, gripa de om slöjorna nertill, så de antaga formen af strutar, draga dem hastigt ner, så att hela ansiktet blir synligt, och blicka ut på förbiåkande européer samt skjuta slöjorna lika snabbt igen upp till ögonen. Redan ett par gånger hade vi observerat denna rörelse och lyckades den tredje komma med vår vagn rätt under de svarta blixtarna från ett par stora, härligt vackra kvinnoögon i ett finhyllt, regelbundet ansikte. De stannade några få sekunder, mötande våra, för att igen i en blink försvinna i slöjans strut, då en eunuck med ett blekfett, plussigt, ondskefullt ansikte red

in på sin höga, frustande häst mellan haremsdamernas vagn och vår. „Det är bäst att vara försiktig“, hviskade dragomanen, „eunucken märker att ni ser in i odaliskernas vagn“. Och öfverallt svärmade eunuckerna omkring med sina höga hvita gigerlkragar och sina röda fezer, lätt igenkännliga på de skägglösa, uppsvällda ansiktena med de tjocka utstående läpparna, de långa armarna, svängande engelska ridpiskor, de korta kropparna, sittande ograciöst på vackra, kråmande hästar. En och annan af desse parias, som icke sällan äro rika och omgifva sig med en prålande lyx, gjorde sin promenad till häst kring de „söta vattnen“ för egen räkning, följd af sin äfvenså ridande betjänt. Här och där kunde man se dem hålla inne sina hästar i platanernas skugga och de kännspaka, motbjudande fysionomierna blicka ut öfver den förbirullande ändlösa raden af eleganta ekipager, därifrån lyckliga människor af alla nationaliteter skämtande och glammande betraktade dem som intressanta sevärdheter. När vi hvarf efter hvarf hade passerat den långa promenaden genom allén och stirrat oss halft blinda på den underbara, lysande prakten omkring oss, när det redan började lida på eftermiddagen och

platanernas skuggor blefvo längre öfver de gröna gräsmattorna, körde vi ut ur den långa, snärjande kedjan af vagnar, som slingrade sig fram mellan träden, för att återvända till staden. Ännu en gång vände vi oss om och skådade tillbaka på den böljande mängden. I samma ögonblick som vårt åkdon svängde upp på den fria slätten, stannade våra blickar på en eunuck, som ensam på sin vackra, hvita arab satt liksom försjunken i tankar och betraktade som vi det sjudande lifvet framför sig. Då hans blickar mötte våra, log han vänligt som ett barn och nickade, liksom ville han säga: „ja farväl, nu har ni sett mig, så ser en sådan olycklig som jag ut.“ Hans släta ansikte återfick sitt indolenta, frånvarande uttryck, och vår vagn rullade bort. Aldrig skall jag glömma detta leende, som vältaligt och tyst uttryckte mera än högljudd klagan, som i resignerad vänlighet sökte förståelse och medlidande hos två främlingar, hvilka han aldrig skulle återse. Det var med beklämning jag erinrade mig Amicis berättelse:

„Bland de många enskildheter, som berättades mig om dessa beklagansvärda“, skrifver han, „har i synnerhet en, som en ung läkare från Pera omtalade, stannat i mitt minne“. „En afton“,

sade han mig, „lämnade jag en rik turks hus, där jag för tredje gången hade gjort sjukbesök hos en af hans fyra fruar, hvilken hade hjärtlidande. Alltid då jag kom eller gick, hade jag beledsagats af en eunuck, som för hvarje gång ropade den vanliga maningen: „Kvinnor, dragen er tillbaka!“ för att underrätta damerna och slafvinnorna om att en man var i harem och att de icke fingo låta se sig. På förgården lämnade mig eunucken, och jag vände mig allena mot porten. I det ögonblick då jag ville öppna den, kände jag en beröring af min arm, och vändande mig om, såg jag i halfdunklet en annan eunuck framför mig, en yngling på aderton eller tjugu år med sympatiska drag; han såg på mig med af tårar fuktiga ögon. Jag frågade hvad han ville. Han dröjde ett ögonblick med svaret, därpå tryckte han min hand krampaktigt och utropade med bäfvande röst, i hvilken jag hörde en förtviflans smärta: „doktor, du som känner medel för alla lidanden, vill du inte hjälpa mig?“ Jag kan ej säga, hur dessa enkla ord rörde mitt hjärta; jag ville svara, men mina läppar darrade, och icke vetande hvad jag skulle göra eller säga, öppnade jag fort porten och flydde. Men hela aftonen

och ännu många dagar därefter såg jag den stackars gossen för mig och måste ofta göra våld på mig för att ej brista i gråt.«

„O filantroper, publicister, ministrar, gesandter och I underordnade i Stambuls parlament och I senatorer af halfmånen“, utropar Amicis, „höjen edra röster i Guds namn, så att denna förskräckliga fläck på den mänskliga äran i det tjugonde århundradet må varda endast ett sorgligt minne såsom blodbadet i Bulgarien!«

För utlänningen, som besöker Konstantinopel, är och förblir det mest intresseväckande folklifvet på gatorna eller i basarerna, de otaliga, egendomliga typerna och den mångfaldiga brokigheten i klädedräkter, de öppna platserna framför kaféerna med de indolenta orientalerna, som i sina vida benkläder och turbaner eller fezer på hufvudena sitta på små låga stolar och se frånvarande framför sig, medan de suga på de långa slangarna från sina på marken stående nargiléer. Lifvet i de enorma basarerna i Stambul gestaltar sig liknande det inom den gamla, orientaliska stadsdelen i Tiflis, skildradt i ett tidigare kapitel af dessa reseminnen. I Stambul erbjuda basarerna endast ett än mera storartadt fantastiskt skådespel; på

hvarje steg möter man nya, underbart stämningsfulla, lefvande illustrationer från den österländska sagovärlden. Timme efter timme vandrar man omkring bland den lysande prakten i basarens irrgångar, och så mäktiga, så hänförande äro intrycken från denna afskilda, egendomliga värld, att man kunde glömma sig kvar här dag efter dag och aldrig tröttna på att betrakta och ånyo betrakta de tusende olika bilderna i stum undran. När den ljusaste tiden af den soliga dagen åter är till ända och jag ändtligen sliter mig löst från de underjordiskt dunkla pelargångarna i Stambul, där österlandets hela charme och tjusande fägring skimrar och drömmer, är det för att i den moderna stadsdelen Pera göra bekantskap med en ryktbar, nationellt egendomlig inrättning, ett äkta komfortabelt turkiskt bad.

I Konstantinopels badinrättningar talar betjäningen uteslutande turkiska, och som min dragoman för tillfället är upptagen på annat håll, låter jag hotellets portier klargöra för en hyrkusk, att han skall föra mig till ett af de förnämsta baden och där beställa mig ett fullständigt, äkta turkiskt bad med alla därtill hörande procedurer. Kusken stannar framför en moskéartad byggnad invid en

smal gata. Ingången till denna byggnad är vidöppen, och jag kan redan från gatan se åtskilliga individer, halfnakna, med handdukar virade kring hufvud och kroppar, sitta med benen under sig på en väldig, hög divan där inne. Jag mottages af tvenne så godt som helt och hållet nakna badare, hvilka, så snart de af min kusk fått besked om att jag skall ha ett helt och ordentligt turkbad, taga hand om mig. Invid den stora divanen, som är så hög att man blott längs en särskild trappa kan komma dit upp, klär man af mig skorna och iför mig träskor af ungefär en half meters höjd. Med en viss svårighet rör jag mig på dessa konstiga styltor uppför trappan till divanen, där jag befrias från dem för att utan skor fortsätta vägen öfver de mjuka hyendena till ett litet rum, beläget ett stycke under dessas nivå och försedt likaså med en präktig svällande divan samt väggar helt och hållet beklädda med ryor. Den äldre badaren hjälper mig här med att befria mig från mina kläder, vrider några handdukar om min person i olika riktningar samt kring hufvudet, hvarpå han öfverlämnar mig åt den yngre, en ung man af relativt sympatiskt utseende och respektabel längd. Vid den branta trappan tar

denne emot mig, och jag klapprar fram öfver stengolfvet till ett inre rum med tämligen hög temperatur, dock ej närmelsevis så varmt som i de hos oss kända romerska baden eller finnbastun. Där lägges jag på en liknande divan som de redan omtalade, och badaren börjar behandla mina muskler, klämmande om mig långsamt och eftertryckligt, men icke hårdt. Han lägger mina armar i kors öfver bröstet, böjer sig öfver dem och trycker mig under sin bröstkorg ner mot soffan långsamt, segt och obevekligt, tills det knakar i mina refben. När han hållit på med dessa manipulationer under några minuter, börjar jag få varmt, och han lämnar mig för en stund i hvila. När han åter visar sig, gör han en rörelse i luften med båda armarna, såsom man schasar en ko ifrån sig. Jag hade satt mig upp i soffan och lägger mig nu ner igen på rygg, uppfattande att detta är meningen med hans schasande armrörelser. Han skakar på hufvudet. Jag sätter mig åter upp. Han slår åter framåt med armarna, och jag lägger mig tillbaka. Åter skakar han misslynt på sitt svarta hufvud, kommer fram till mig, griper mig i armen och vill leda mig bort. Han hade således vinkat mig till

sig: turkarnas vinkande handrörelser gå i motsatt riktning mot våra, och när de vilja förmå en att aflägsna sig, vinka de som när vi kalla någon till oss. Jag följer honom genom en smal dörr och träder in i ett cirkelrundt, stort och luftigt rum med höga, smala fönster mellan pelare och en vid kupol med takljus i höjden, en fullkomlig moské med golf af hvit marmor. På midten under kupolen höjer sig marmorn några centimeter öfver golfvet och bildar liksom en stor rektangulär marmorplatta. På denna lägges jag ner, befrias från handdukarna och utsättes nu för en lika egendomlig som kraftig, för att ej säga våldsam behandling. Mina armar lades åter i kors öfver bröstet, men icke längre med någon försiktighet; utan pardon drogos de till så stramt den rätt kraftige ynglingen förmådde, hvarpå han handlöst kastade sig öfver dem, så det kändes som om de kunnat vrida sig ut ur armhålorna; jag bet i hop tänderna, tänkande: den som i leken går, får leken tåla. Sedan jag på detta sätt malträterats en stund, hade jag förnimmelsen af att mina armar när som helst skulle kunna lossna och läggas bredvid mig på marmorskifvan, att mina refben längesen hvart och

ett voro förvandlade till en mängd sammanhängande kotor och kunde svänga som krokodilstjärtar. Jag var redan nära att börja be för mig, men bemannade mig åter, stirrade hopplöst genom det med lätt, varm ånga uppfyllda, väldiga rummet mot de gröna små fönsterglasen i kupolen och började fantisera om att jag i självfva verket befann mig i det svartaste Afrika, infångad af niam—niam, och just nu preparerades till välsmakliga munsbitar för kannibalerna. Som ett stycke kött grep mig nu min plågoande och vände mig om på marmorplattan, hvarpå han raklång steg upp på mina skuldror, klämde till med fötterna vid min hals och började så lugnt promenera utmed min kropp, svängde vigt om på mina vador och vandrade upp igen till min nacke. Jag kände inga ben vidare röra sig eller knaka i min kropp, jag blef till en mjuk deg och höll på att öfvergå till gelé, då turken ändtligen stannade midt på min rygg och lät sig slinta af med en fot på hvardera sidan om mig. Där låg jag knådad, kramad och manglad, med en förnimmelse af att min kropp var borta och min odödliga själ sväfvade omkring i de varma ångorna mot kupolen.

Min själ hittade mig igen, och med en onämnbar, härlig känsla af att jag föddes på nytt strömmade bloden igenom mig från hufvud till fot och ut i fingerspetsarna. Ledsagad af turken, som höll ett fast tag om min arm, raglade jag in i en liten öppen stenpaviljong, som stod i sammanhang med badmoskén, och sattes varsamt ner på golfvet invid en vattencistern, där rykande hett vatten från en kran i väggen svämmade öfver som ur en lefvande källa. I ett stort, blänkande kopparfat löddrade turken om med en gigantisk bastafrifvare, liknande en svabel för en oceanångare, och slog med den skummande tvålfradga öfver mig, så att jag helt och hållet försvann som under en sjudande lavaström, och där lämnade han mig begrafven under det skummande hvita höljet i behaglig domning för några minuter, tills han fann det vara tid att låta en kall, ymnigt flödande dusch friska upp mina lifsandar. Ändtligen fördes jag så ut ur den dimdunkla moskén, klapprande på mina träskor och omvirad med nya lurfviga handdukar i brokiga färger, till förrummet, där dörren stod öppen till gatan, uppför divanens trappa och in i mitt mjukt beklädda rum, där jag sträcktes ut på den granna divanen,

täcktes öfver med tunna, luftiga lakan och försjönk i en somnambulisk lycksalighetsstämning. De små fönstren med sina färgade glas i blått, rödt och gult stodo öppna strax öfver divanen, och jag kunde som i en dröm se de fram och åter passerande röda fezerna röra sig förbi på gatan i jämnhöjd med mitt hufvud, och jag lyssnade i halfslummer till det turkiska språkets förunderliga ljud i ett surrande från den öppna platsen framför kaféet midt emot på andra sidan af den smala gatan. Med en turkisk cigarett utan munstycke mellan läpparna och en miniatyrkopp tjock brun mocka på ett litet lågt bord bredvid mig hämtade jag sakta och småningom krafter att kunna resa mig upp och komma i kläderna.

Ännu liksom bedöfvad intog jag en stund därefter min plats vid table d'hôten i hotellets stora matsal, där de eleganta toaletternas lysande färger dansade för mina ögon och stråkorkesterns smältande toner ljödo som änglars musik i ett haf af ljus, som blixtrade och skimrade i kristallglasen på de otaliga hvita borden.

I god tid på morgonen, då solen ännu ej är brännande, åka vi genom gator och gränder, som löpa uppför backe och ner och göra de mest

öfverraskande vändningar och vinklar, för att komma utom staden till den breda, sandiga och gropiga landsväg, hvilken på en sträcka af sju kilometer löper på yttre sidan om och längsmed de uråldriga, pittoreska murarna, som inspirerat Amicis till det kanske skönaste kapitlet i hans bok om Konstantinopel, ett poem på prosa, storslaget och mäktigt i sin vilda kraft och djupt fängslande genom sin tjusande poesirikedom.

Vi närma oss allt mera stadens utkanter och passera under kuskens oafbrutna ropande och hojtande en af de för Konstantinopel egendomliga ambulatoriska marknaderna. På ömse sidor om en mycket trång gata ha tillfälliga köpmän slagit upp sina bord och improviserade salustånd, det ena invid det andra på en som det tyckes oöfverskådlig sträcka. På gatan mellan de sammangyttrade stånden tränges en kompakt människomassa, köpslagande och gestikulerande i ett oafbrutet sorl af röster, som ljuder vida omkring. Det är läckra, lysande färgharmonier öfver hela den myllrande gatan, såväl i de mångskiftande brokiga klädedräkterna som utmed saluborden, öfver hvilka en paradisisk köksträdgård tyckes vältra fram alla sina härligaste, yppigaste, saftiga

produkter i en praktfullt lysande regnbågsskala. Förunderligt voluminösa, grannröda apelsiner och intensivt gula citroner, dunkelröda körsbär och rotfrukter i blå- och lilaskiftande färger ligga inströdda bland de prunkande ljusgröna sallatsväxterna, de grågröna kronärtskockorna och nötterna i det brunas alla tänkbara nyanser. Och som girlander och festoner slingrande mellan fruktstånden, hänga öfverallt tyger och schalar i ett brokigt virrvarr, där de rörliga fezerna flytta sig oupphörligt fram och tillbaka som stora, dansande, hallonröda fläckar öfver ett haf af i hvarandra uppgående obestämbara färgharmonier. Hvarje dag i veckan året om byta dessa marknader med sina salubord och skrymmande, mångfaldiga varor plats; likt zigenare på vandring draga de flyttande köpmännen från gata till gata och återkomma åtminstone en gång i veckan till samma ställe. Genom det stimmande folkvimlet åka vi fram, inklämda i trängseln, tills vi ändtligen lämna de sista stånden bakom oss och, frigjorda från de starka fruktdofterna, möta de milda fläktarna från Marmarasjön bakom stadens aflägsnaste utkant i väster, med små låga trähus och dammande sandvägar, med bergsklackar och brända gräs-

lindor. En port i den gamla, förvittrande, höga stenmuren för oss ut på andra sidan, dit stadens larmande lif icke mera förnimmes, och vi vika in på den breda hvita landsvägen, begränsad till vänster af trädgårdsanläggningar, vinodlingar och begrafningsplatser och till höger af stadsmurens gigantiska, spöklika ruiner så långt ögat når. Öfver höjder, där solen gassar, och ner genom yppigt grönskande dälder löper vägen; på sina ställen skjuta tredubbla murar i oformliga massor med fyrkantiga, fallfärdiga torn här och där mot en högblå himmel, i ruinernas rämnor hänga blommande akacior ut öfver afgrunderna, murgrönan klänger uppför murarna och täcker dem ställvis alldeles under sin sammanflätade dunkelgröna matta, ogenomträngliga snår af tistlar, nässlor, ormbunkar och vilda hallonbuskar breda ut sig vid den nedersta murens fot och krypa in mot ruinerna, där stenblocken fallit ut och lämnat gapande hålor. Gröna, frodiga gräsvallar lägga sig mellan vägen och muren, öfversållade med granna blommor, och utmed de små kyrkogårdarna på den andra sidan om vägen droppa klungor af gula och röda rosor ner öfver de huller om buller lutande grafstenarna med sina mystiska inskrifts-

slingor i relief. Långa rader af höga, dystra cypresser leda in längs de smala, hvita gångstigarna mellan grafvarna, öfver hvilka här och där turkiska kvinnor sitta nerhukade, orörliga under sina svarta slöjor, och högt uppe i skyn sväfvar öfver murarnas jätteruiner en örn på väldiga vingar.

Gripna af den högtidliga stillheten omkring oss färdas vi sakta framåt på den soliga, sandiga vägen, och ständigt uppdyka nya torn med svarta gluggar som utstungna ögon gapande ut i rymden; allt vidare sträcka sig de höga, oöfverstigliga murarna, mellan dem på vallarna skymta getter och får med sina herdar, men bakom dem nå icke våra blickar, af miljonstaden där innanför ses ej ett spår, hörs ej ett ljud. Mellan begrafningsplatserna visa sig plötsligt stora fält i intensivt mörkgrönt. Det är kronärtskocksodlingar i stor skala, där de tjocka präktiga bladen sluta sig kring tallösa skockor, hufvud vid hufvud i kraftig, svällande yppighet, och så tar cypresskogen vid och står som en hedersvakt längs vägen mot murarnas gråa stenmassor på andra sidan. På afstånd se vi mellan ruinernas bisarra formationer en oafbruten ström af människor och åkdon. Det är en allfarväg, som från staden leder ut genom

en port i muren, och snart ha vi upptagits af den böljande floden och glida in i det sjudande, bullrande lifvet igen. Genom en trång, smutsig gränd skramlar vagnen på stenläggningen; till höger om oss ha vi ännu en arm af stenväggen, som löper inåt högt öfver våra hufvuden. Den är mörk af fukt från vattendropparna, som sakta krypa nedåt gatan, och nästan förskräckta blicka vi upp till de öfverbyggda moriska träbalkongerna, som likt väldiga starholkar hänga, den ena tätt intill den andra, längs de utbuktade huslängorna, där alla fönstren äro försedda med järngaller och persienner af trä, döljande i dyster hemlighetsfullhet de turkiska kvinnorna för profana blickar och hindrande dem själfva att uppfånga en skymt af det med buller och bång förbidragande lifvet.

Ännu fångna i den romantiska, mysteriösa stämning, som den ensliga promenaden utmed de vidunderliga murarna och genom de åldriga, förfallna stadsdelarna har förlänat oss, stanna vi invid det heligaste ställe i Konstantinopel, *Ejub*, de dödas stad. Sultanen Muhammed II har här byggt en moské till åminnelse af profeten Abu-Ejubs berömda fanbärare, och i denna moské omgjordas alla sultaner vid sin tronbestigning

med Osmans sabel, hvarefter de rida i festligt tåg genom Konstantinopels gator. Långt inne i en lund af höga, gamla ekar och plataner gömmer sig den heliga moskén, och till den af ett högt järnstakett med gyllene spetsar omgifna platsen har ingen „otrogen“ tillträde. Hela den fridlysta platsen är på alla sidor omgifven af små gamla begrafningsplatser i rikaste lummig grönska. Öfver hundraåriga grafvar, inneslutande sultaner, paschor, turkiska hofmän och deras gemåler, lysa de gyllene inskrifterna på marmorblock mellan den frodiga, praktfulla vegetationen. I närmaste närhet väller storstadslifvet förbi i alla sina bullrande former, men här råder en högtidlig, drömmande stillhet, som inger den tillfällige besökaren en andaktsfull vördnad för de uråldriga minnenas hälgd.

Genomträngda af de otydbara stämningar, som föra en århundraden tillbaka i tidens ofattliga drömvärldar, närma vi oss nu den muhammedanska helighetens apoteos, Konstantinopels triumf, *Hagia Sofia*, det största tempel näst Peterskyrkan i Rom. Icke särskildt imponerande till det yttre, är Sofia-moskén invändigt öfverväldigande. Vid ingången mottagas vi af den musulmanska tempel-

väktaren, som träder lädertofflor öfver våra skor, innan vi tillåtas beträda det heliga rummet. Genom en lång, svindlande hög hall skrida vi på halmmattor mot öppningen, som för in till själfva templet, och ofrivilligt känna vi en lust att kasta oss ned på våra ansikten vid den anblick af öfverjordisk storslagenhet, som möter här inne; våra blickar irra omkring upp mot den ofattbart kolossala kupolen, genom hvars otaliga fönster solen kommer in och kastar knippen af ljus öfver de skyhöga väggarna, öfver de gigantiska, granna pelarena af olika färgade stenarter, öfver miljoner små mosaikrutor i tak och på väggar, öfver enorma, orientaliska väfnader, som här och där hänga ned mellan arkaderna och genom tusende små glaslampor i snören från taket. Intrycket af det hela slår med det öfvernaturligas makt, och det växer i allt omfattande väldighet, så man mister andan och förlorar sig själf.

Som genom den graflika tystnadens ohörbara andetag når oss då och då ett sakta, doft mumlande från musulmännen, hvilka som spridda små svarta punkter röra sig i andaktsöfningar på långa, långa afstånd från hvarandra eller sitta med korslagda ben, läsande i skymundan bakom en pe-

lare ur digra, tunga folianter. Ur deras dystra, mystiska mummel tycker jag mig förnimma ett sakta stönande: „Allah, Allah, stor är Gud och Muhammed är hans profet!“

Hagia Sofia! Det är icke blott Konstantinopels triumf, det är som muhammedanerna själfva säga ett världens under.

Aftonen af vår sista dag i Konstantinopel är inne. Solen står ännu högt öfver denna underbara, sagolika stad, som med betagande och oförglömlig tjusningsmakt fängslat våra sinnen. Liksom långsamt vaknande ur en dröm, stå vi åter på Galatabron, där den brusande folkströmmens böljor börja lägga sig, de tallösa kaikerna försvinna den ena efter den andra och hjulbåtarnas skärande ånghvisslor tystna. Med den sakta sjunkande solen säga vi farväl till Byzanz' härlighet. Ännu en sista gång sväfva våra blickar ut öfver den österländska sagovärldens tusen skimrande féslott kring Bosporens, Marmarasjöns och „det gyllene hornets“ solbelysta kullar. Och vi se solen slockna öfver dem, såsom Konstantinopels odödliga skildrare Edmondo de Amicis beskrifvit detta underbara skådespel:

„Luften är så klar, att de aflägsnaste träden

på Kadikjöis sista kullar fullkomligt tydligt framstå. Stambuls hela mäktiga profil aftecknar sig mot himmeln med en sådan linjernas renhet och en sådan kraft i färgerna, att man efter hvarandra kunde räkna alla minareter, alla obelisker, alla cypresser, från Seraljens spets allt intill Ejubs kyrkogård. Det gyllene hornet och Bosporen ha antagit ett underbart ultramarinblått, den i öster ametistfärgade himmeln flammar bakom Stambul i glödande eld; vid horisonten bildar den otaliga strimmor i rosa och dunkelrödt, som komma en att drömma om skapelsens första dagar. Redan faller skymningen öfver Stambul, Galata står i guldskrud, och Skutari, där alla fönsterglas lysa i den sjunkande solens ljus, tyckes uppgå i flammor. Detta är det ögonblick, då anblicken af Konstantinopel är skönast. De finaste färgnyanser i blekgult, rosa och violett växla så snabbt, att de i darrande flykt öfver vattnet och kullarnas branter förläna än en, än en annan del af staden den mest tjusande fägring och det kyskaste idylliska behag, som gömmer sig skyggt vid det klara dagsljuset. Nu ser man stora, svårmodiga förstäder, hvilande i dalarnas skugga, små purpurstäder, som le emot oss från höjderna,

byar och små samhällen, som tyckas försmäkta i saknaden efter lifvet som flyr, andra som plötsligt slockna bort som en kväfd brand, åter andra, som man redan betraktade som döda, helt oväntadt uppstående på nytt i flammor för att ännu en minut jubla i solens sista strålglans. Till sist glöda ännu endast de båda kullarna på den asiatiska stranden, Bulghurlu-bergets topp och spetsen af Kap Bozburun, som bevakar infarten till Marmarasjön; båda bära först gyllene kronor, därpå purpurhättor, slutligen blott två rubiner — ändtligen hvilar hela Konstantinopel i skymning, och tiotusen stämmor förkunna från tiotusen minareter, att solen gått ned«.

Våren 1902.

